

DAD

TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ KÉSZÍTÉS ÉS
TELEPÜLÉSRENDEZÉSI ESZKÖZÖK FELÜLVIZSGÁLATA

TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

MEGBÍZÓ:

Dad Község Önkormányzata
2854 Dad, Fő utca 21.

FELELŐS TERVEZŐ:
Fehér Vártervező Kft.

8000 Székesfehérvár, Rába utca 22.

2021. március

Bevezető

Dad bemutatása

Dad község az ország legkisebb megyéjében, Komárom-Esztergom megyében, a Vértes hegység ÉNY-i részén fekszik, 171-245 m tengerszint feletti magasságban. A település a megyeszékhely Tatabányától 20 km, a főváros Budapesttől 61 km található. A falu ősidők óta lakott település. A megye területén először az azalok alapítottak államot. Kb. 2000 éve, a Dunántúl elfoglalásakor a rómaiak már fejlett kultúrát találtak. A kelta és római műveltségre épült Pannóniában megjelentek Attila hun király harcosai. A hunok után gótok, szarmaták, avarok, majd szláv népek telepedtek meg itt. A magyarok kezére 896 és 900 között került a terület, amikor Árpád fejedelem átkelt a Vértes hegység láncán. A megye déli részén, így a falu területén is Szabolcs honfoglaló vezér leszármazottai, vagyis a Csák nemzetség szerzett magának birtokokat. A falu nevét a Földrajzi nevek és kifejezések etimológiai szótára így magyarázza: „Talán pusztá személynévből keletkezett magyar névadással: Taddeus, Taden, Tádé, Tad, Dad.” Okleveles említése: 1230: Dod, 1326:Dood, 1332: Dod, 1333: Dád, Dad. A honfoglalás után a társadalmi élet alapja a törzsszerkezet volt. A régi szállásbirtok rendszer a kereszténység elterjedésével megszűnt, a nemzetségek székhelyein épült várak, királyi tulajdonként, a vidékek központjai lettek.

A község 1238-ban a győri püspökséghez tartozott, oda adózott. 1438-ig királyi birtok volt. 1440-ben Ujlaki Miklós tulajdona lett, Gesztes várához tartozott. 1517 és 1748 között Török Imre nándorfehérvári bánnak és feleségének, Pemflinger Katának a tulajdonát képezte a dadi pusztá. 1529-ben a törökök teljesen elpusztították, de lakói később visszajöttek. Ekkor települtek le a „Kisdad” területén, ami később a falu magját képezte. (A szájhagyomány a falu eredeti helyét a Sinai-hegyre teszi). 1573-ig a dadi nemesek a várpalotai várhoz tartoztak. 1635-ben csak 2 adózó portája volt, 1640 táján teljesen elnéptelenedett. 1643-ban gróf Csáky László, a gesztesi vár ura az elhagyott faluba református jobbágyságot hozott, és a használaton kívüli katolikus templomot is nekik adta. (Ez a templom 1333-ban már állt; az 1718-ban történt nagy tűzvész alatt leégett.) Ebben az időben a törökök még uralták ezt a vidéket. 1683-ban a párkányi győztes csata nyomán Dad is felszabadult uralmuk alól. Ezután 10 évig gróf Csáky László, majd 1693-ban gróf Eszterházy Ferenc tulajdonába került. A gróf segítette a 6 betelepülést. Ennek köszönhető, hogy 1699-re már népes község lett, 91,5 adózó portával.

Az 1707-es összeírás szerint Dad a Rákóczi által elfoglalt területekhez tartozott. A szatmári béke (1711) után a lakosság száma igen megcsappant. Nagy veszteséget jelentett az előbb már említett 1718-as tűzvész, amikor „a község többül leégett”. A tűz során az épületek, a templom, vele együtt a község „jegyzőkönyvei és irományai” is elpusztultak. A falu újraéledése 1747-48-ban kezdődött. Újra települtek a katolikusok. Gróf Eszterházy József visszaadta templomukat, a reformátusoknak pedig telket, építőanyagot adományozott a templomépítéshez, kántoruknak és papjuknak pedig földet juttatott. Így mindkét felekezet szabadon gyakorolhatta hitét, és megszűntek a vallási viták.

A 19. század elején, két esetben is nagyméretű természeti csapás, földrengés sújtotta a községet. Az első 1819-ben, a másik nem sokkal később, 1823-ban okozott hatalmas károkat. Az egyházak vagyona gyarapodott. Az 1848 utáni törvények a dadi jobbágyság helyzetét is megváltoztatták. Megszűnt a dézsma fizetése és a robotszolgalat. 1851-ben Dadot népes nagyközségnek mondták. Összes lakója: 1155 fő. Ebből 728 református, 394 katolikus, 26 evangélikus, 7 zsidó. 73 nemesi család élt itt. A lakosság főleg állattenyésztéssel foglalkozott. Több gulyája volt, és 300 lóból és csikóból álló ménes legelt a nagy kiterjedésű legelőkön. 1863-ban fontos telekkönyvi rendezés történt, a tagosztály. Ennek során pontosan felmérték a falu területét. Megjelölték a parcellákat, a tulajdonosok nevével feltüntetve. Elkészítették a falu határrészeinek felmérését is. Az 1823-as nagy földrengés utáni újabb természeti csapás az 1860-as tűzvész és kolerajárvány volt. A tűz a község jelentős részét elpusztította, a kolera 400 halottat követelt. A XX. század elején a falu számára jelentős építkezés kezdődött. 1901-1902-ben került sor a Pápa-Bánhidai vasútvonal építési munkálataira, melynek az egyik állomása Dad. Elkészültével létrejött az összeköttetés az ipari településekkel, hiszen eddig csak gyalog vagy lovas kocsival lehetett megközelíteni Tatabányát. A vasút építéséhez a faluból hordták a kavicsot. Dadi kavicsot használtak még a közutak

faluban húzódó útvonalainak építéséhez (Kisbér, Tatabánya, Oroszlány, Kocs 11 felé), valamint a Bánhidai Erőmű építéséhez is. Napjainkban már nincs termelés a kavicsbányában, de a kitermelt anyag helyét nem töltötték fel. (Kövecses) A békés időszakot az I. világháború (1914-18) szakította meg, melyben a községből 90 katona vett részt. Egészségesen 46 tért haza, 10 megrokkant, 4 eltűnt, 30 pedig hősi halált halt. Nevüket emléktábla őrzi a falu közepén állított emlékművön. 1936-ban épült a faluban a községháza és a jegyzőlak. (Az 50-es években a községházából egészségház lett, a községháza pedig a jegyzőlakba költözött.) 1938-ban jelentős esemény a villamosítás. A munkálatokat Csekovszky Árpád villamosmérnök tervei és vezetése alapján végezték.

A közel 20 év béke után kitört a II. világháború. Ez 40 áldozatot követelt az 1100 lakosú községtől. Nevüket szintén emléktábla őrzi a falu közepén, az I. és II. világháború dadi áldozatainak tiszteletére állított emlékművön. 1945 májusában megalakult a Kommunista Párt. Ez évben megszervezték a Nemzeti Bizottságot a közügyek intézésére. 1950. október 22-én megalakult az első községi tanács. A dadi tanácselnökök a következők voltak: Vajay István, Ferge Sándorné, Zlatzki Jánosné, Kalló Endre, Kirschner István, Kollár Ferenc, Miskolczi Bálint, Mázi Jánosné, Bódainé Nagy Margit, Szűcs Bálint. 1950-ben államosították az iskolaépületet. Az 1952-57 közötti néhány év újabb megpróbáltatások elé állította az embereket: a parasztok életét a beszolgáltatási rendszer keserítette meg. Érdemes megemlíteni egy, a Guinness rekordok könyvében is szereplő adatot, mely elmondja, hogy Magyarországon a legnagyobb eső 1953. június 9-én Dadon volt, amikor a falura 24 óra alatt 240 mm eső zúdult, nagy árvizet okozva az „Alszege”. Az 1956-os forradalom hatása Dadot sem kerülte el. Politikai botrány, vagy bűncselekmény nem történt, de a falu nehezen vészelte át ezt az időszakot. 1954-56 között állatorvosi- és két pedagógus szolgálati lakás épült. 1959-ben megalakult az „Aranykalász” MGTSZ, 1894 kat. h. földterületen. A belépett tagok száma 198 fő volt.

1963-ban ravatalozót, szolgálati lakást, tűzoltó szertárat építettek. 1964-ben készült el a 3 tantermes új iskola. A falu aprajánagyja kivette részét az építkezésből, melyben a legnagyobb érdem mégis az akkori igazgatót, Kővári Józsefet illette. Arra törekedett, hogy a gyerekek jobb körülmények között tanuljanak, és megszűnjön az összevont oktatási forma. A vendéglátás terén fejlődés, hogy az italbolt mellett, a 60-as évek végén cukrászda nyílt. 1974. május 29-én megnyílt a Falumúzeum az öreg iskola átalakított folyosóján. A kiállítandó anyagot 1969-ben kezdte el gyűjteni Csekovszky Árpádné tanár, majd csatlakozott a gyűjtőmunkához Kugler Géza agronómus. Az iskola folyosóját a tsz mesterei társadalmi munkában alakították át. Sok régi használati tárgyat, munkaeszközt sikerült összeszedni, felújítani. A múzeum 1984-ben kiköltözött, mert az iskolaépületet felújították. Végleges helye a „Kisdad”-on (Dózsa u.), a tanács által Balogh Mihálynétól megvásárolt ház lett, amely Tájházként működik.

A 70-es években a falu számára már halaszthatatlan beruházás kezdődött: a regionális vízmű építése. Halaszthatatlan, mert Dad vízben szegény község. Gyakran előfordult, hogy a kutakban annyi sem volt, amennyi a főzéshez kellett. Ez a víz egészségtelen is volt. A vízmű ezt a problémát oldotta meg. A lakók a saját házuk előtt kiásták a vezeték helyét, így jelentős összeget takarítottak meg. 1975-ben megnyílt a régi kultúrház helyén az óvoda. Akkor egy csoporttal, 36 gyermekkel működött. A kultúrház helyett új épült, ahol helyet kapott a könyvtár és a mozi. Rendelkezésre áll egy tágas terem is a különféle rendezvények lebonyolítására.

A 70-80-as években több utca szilárd burkolatot kapott; több helyen építettek járdát. Nagy volt az építkezési kedv: a régi lakásokat átépítették, szinte mindbe bevezették a vizet. A kialakított új házhelyek is gazdára találtak. Utcák épültek: Táncsics, Jókai, Ságvári, Béke utca. Ez utóbbiban fiatalok laknak, így akár az ifjúság utcájának is nevezhetnénk. A kastélykertet és a Badacsonyt felparcellázták, és sorra emelkedtek az új házak (Dózsa, Badacsonyi utca). 1982-ben megszűnt az összevont osztályos oktatás. 1984-ben felújították a Fellner-féle öreg iskolát. Új tetőszerkezetet készítettek, a régi padlót pvc-re cserélték, vizesblokkot alakítottak ki a padlásfeljáró helyén, az előteret és a folyosót téglautánzatú járólappal burkolták.

1987-ben megkezdődött az új napköziotthon építése az „öreg iskola” és az egészségház telkén. Az épület kétszintes; benne 2 foglalkoztató terem, klubterem, tálalókönyha, ebédlő, és mindkét szintjén vizesblokk

található. Mindez lehetővé tette, hogy modern, kényelmes körülmények között tanulhassanak délután két napközis csoportban a gyerekek. Az ételt az óvoda konyhájáról szállítják. Az óvodában felszabadult teremben új csoport került kialakításra.

1990-ben az ország megindult a demokrácia útján. Helyi önkormányzat alakult a tanács helyett. A falu első polgármestere Szűcs Bálint lett. Kezdeményezésére készült el a két világháború áldozatainak emlékét őrző emlékmű, melyet a község egyrészt az önkormányzat támogatásával, másrészt a lakosság anyagi hozzájárulásával hozott létre. A század végén és a 21. század elején számos fejlődésen ment keresztül a község.

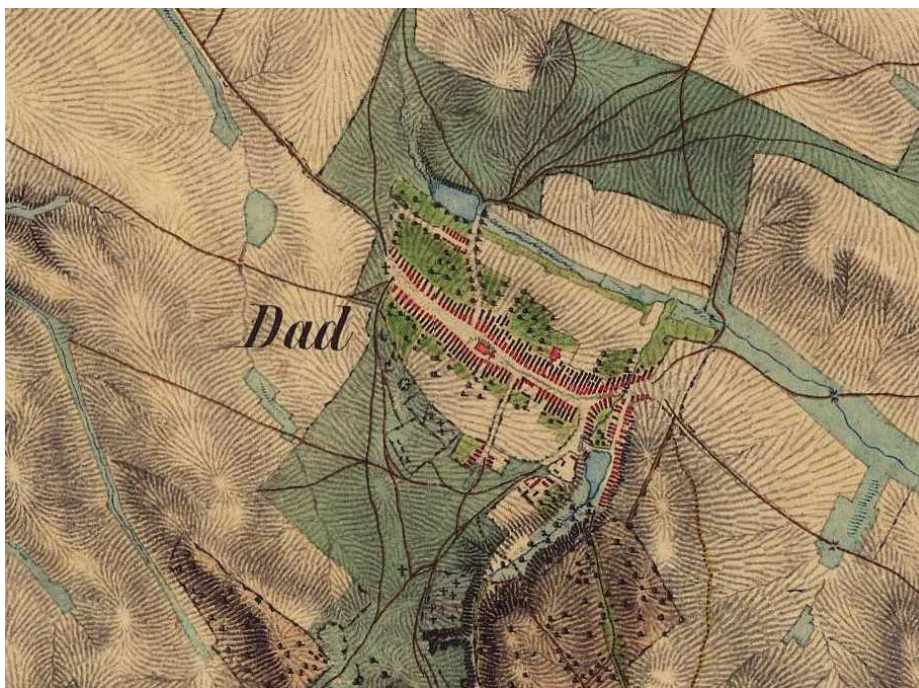
Településszerkezet történeti kialakulása, történeti településmag

A régi településmag a Dadi-vízfolyás völgyétől dél-nyugatra alakult ki. A régi településmag a mai Fő utca tengelye mentén alakult ki.

Az első katonai felmérésen jól kivehetőek a beépült településrészek (forrás: <http://mapire.eu/>)

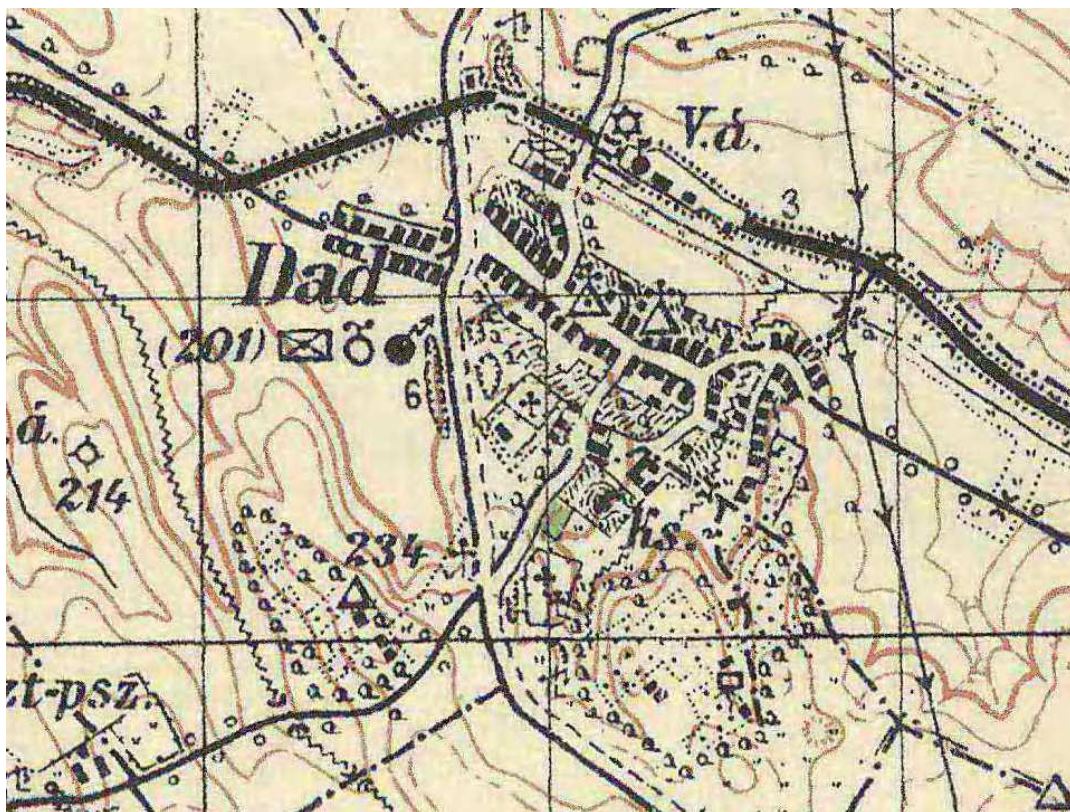
Ezen a területen jellemzően nagy telkek alakultak ki, a településszerkezet a hagyományos falusi telekstruktúrát mutatja. A település később beépült részén is jellemző a falusias fésűs beépítés, a hosszú és keskeny falusi porták.

A Második katonai felmérésen látható, hogy a település nyugati és dél-keleti irányban – a meglévő utak mentén - nőtt, a telekszerkezet nem változott.

Az 1884-ben készült kataszteri térképen még nem látszik, hogy megépült a vasút, mely a térkép készítését követően került megépítésre. A településszerkezet nem változik, tovább bővül a meglévő közlekedési hálózat irányába.

Katonai felmérés 1941-ből

A telektömbök és az utcák nyomvonalvezetése a két világháború közötti mérnöki telekkiméréssel kialakított településrész beépülésével változott jelentősen.

A II. világháborút követő újjáépítés és a település lakosságszámának növekedése a beépítetlen lakótelek méretű földterületek beépítését eredményezte.

A belterület szerkezetét alapvetően meghatározta a Dadi-vízfolyás, a vasút és a Fő utca nyomvonala.

A település központja a templom és környezete a Fő utca és a 8135. jelű út kereszteződésének környezete. Általánosságban elmondható, hogy a településközpontban az építmények (lakóházak, szolgáltató létesítmények) arculata egységes, falusias jellegű, az egyes településrészekben már eltérőek stílusjegyek. Néhány helyen hiányos még a járdák, gyalogutak kiépítettsége, így nem megoldott az elválasztott forgalmi rend sem.

Építészeti szempontból kiemelt jelentőségűek a település műemlékei és azok környezete. Meghatározó településképi elem a műemléki védelem alatt építészeti értékek és a helyi védett épületek és táji értékek.

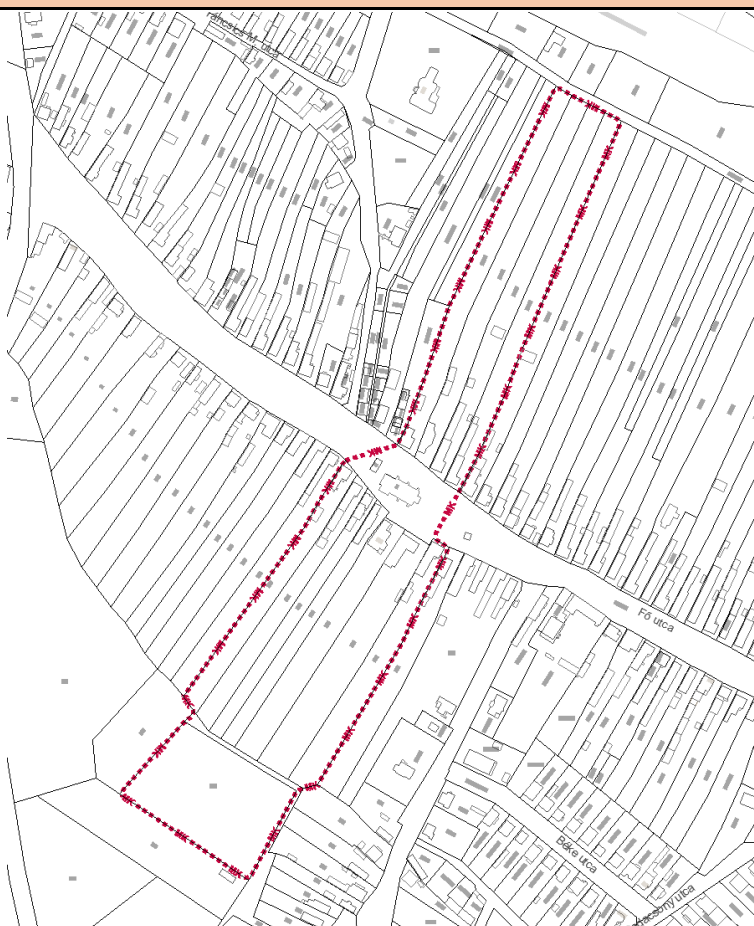
Műemlékek, helyi építészeti értékek

Ssz	Törzsszám	Azonosító	Cím	Név	Védelem	Helyrajzi szám
M-1	2589	6136	Fő utca	R.k. templom	Műemlék II.	1
M-2	2590	6138	Fő utca	Ref templom	Műemlék II.	301
M-3	2591	6137	Fő utca	Általános Iskola, sörház	Műemlék II.	228/1
M-4	2592	6139	Fő utca	R. k. plébániaház	Műemlék II.	25
M-5	10948	6135	Dózsa György utca	Lakóépület	Műemlék II.	246, 247, 248
MK-1	10948	13832	Dózsa György utca	Lakóépület műemléki környezete	Műemléki környezet	245, 244, 241/1, 241/3, 242
MK-2	2589	27880		R.k.templom ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	2, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 315, 316, 317, 553
MK-3	2591	27881		Ált. iskola, sörház ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	227/1, 227/2, 228/2, 229, 230/2, 230/3, 230/4, 301, 302, 304, 553
MK-4	2590	27882		Ref. templom ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	227/1, 228/1, 299, 300, 553, 302, 348/1, 356
MK-5	2592	27883		R. k. plébániaház ex-lege műemléki környezete	Műemléki környezet	1, 24, 26, 314, 315, 41, 42, 553

Sorszám:	RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM	
M-1		
Védettség:	Műemlék II.	
Azonosító:	6136	
Törzsszám:	2589	
Cím:	2854 Dad, Fő utca 43-45.	
Helyrajzi szám:	1	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ
<p>Az eredeti templom 1333-ban már állt a jelenlegi helyén, mely az 1718-ban történt nagy tűzvész alatt leégett. 1735-ben helyreállították a templomot. 1643-tól 1747-ig református egyház használatában volt. A templomot 1779-ben Fellner Jakab újjáépítette, a jelenlegi templom építésének évét erre a dátumra datáljuk.</p> <p>A község főutcáján, úszótelken szabadon álló, egyhajós, egyenes szentélyzáródású, K-i homlokzati tornyos templom, a szentély felett kontyolt nyeregtetővel, a szentély DK-i oldalához épült sekrestyével. Hajóját mindkét oldalon kő támpillérek támasztják. Csehsüveg boltozatú hajó és szentély, a hajó bejárati oldalán karzattal. Berendezés: jellemzően késő barokk, 18. század vége. Orgona: 1908 (Rieger-orgonagyár).</p> <p>1984-ben kapott egy nagyobb felújítást az épület, külső vakolat, torony és festés restaurálás keretében.</p> <p>Homlokzata elé lépő tornyának alsó szintjén saroklizenák közt szegmensíves kökeretes bejárati kapu, felette keretezett táblás díszű könyöklőpárkányos kórusablak, az osztopárkány fölött a felső szint négy oldalán kosáríves táblás díszű keretezett harangablakok, törtvonalú óraíves párkányzata fölött nyolcszögletes toronysisak emelkedik.</p> <p>A torony két oldala mögött a homlokzat sarkai konkáv ívekkel kapcsolódnak a hajó oldalfalaihoz, a tagolt ereszpárkány fölött ugyancsak íves oromfalak kötik össze a toronytesttel, a sarkokat kővázák díszítik. A hajó jobboldalán három, baloldalán két, az ablakok párkányvonaláig felnyúló kőből épített támpillér, közöttük a tornyokon lévőkhöz hasonló keretezett ablakok, a szentélyszakasz bal oldalához félnyeregtetős sekrestyeépület kapcsolódik, oldalán két egyenes záródású ablakkal, elől hasonló kökeretes bejáratral és a hajóéhoz hasonló lizenás faltagolással. Az épület sárgára festett, felületeit a hajótest és a hátralépő egyenesen záródó szentély sarkain kettős lizenák, az ablakok között szintén fehér lizenák tagolják, a homlokzaton lizenákkal körülfogott faltükrök. Körülfutó kváderkö lábazat szegélyezi.</p>		
Források: <ul style="list-style-type: none"> - Műemlékem.hu – http://muemlekem.hu/muemlek/show/6136 - Baranya Dezsőné – Dad története - http://dad.hu/index.php/component/phocadownload/category/8-dad-trtnete 		
Fehér VÁRtervező Kft.		2021

Sorszám: Mk-1	RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM MŰEMLÉKI KÖRNYEZETE	
		A 6136 azonosító számon nyilvántartott műemléki érték műemléki környezete.
Védettség:	Műemléki környezet	
Azonosító:	27880	
Törzsszám:	2589	
Cím:	2854 Dad, Fő utca	
Helyrajzi szám:	2, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 315, 316, 317, 553	

HELYSZÍNRAJZ

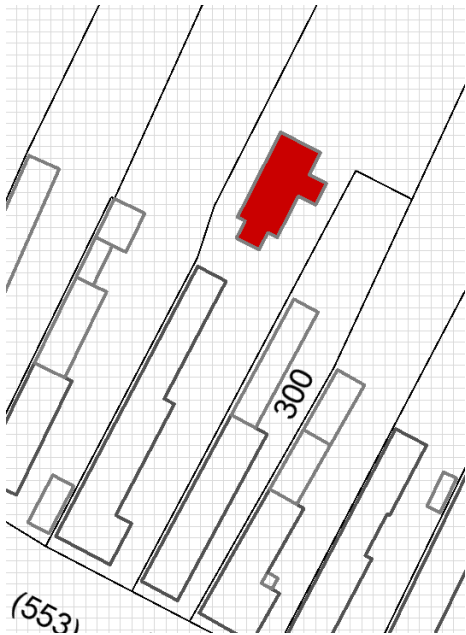

Források:

- Örökségvédelmi adatszolgáltatás— Komárom – Esztergom megyei kormányhivatal örökségvédelmi hatáskörében eljáró járási hivatala

Fehér VÁRtervező Kft.

2021

Sorszám:	REFORMÁTUS TEMPLOM	
M-2		
Védettség:	Műemlék II.	
Azonosító:	6138	
Törzsszám:	2590	
Cím:	2854 Dad, Fő utca 28.	
Helyrajzi szám:	301	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ
<p>A templom 1748-ban épült. 1786-ban a templomot bővítik, ekkor épült hozzá a toronyrész. Mai formáját az 1895-ös második átalakításnál érte el Mikus Nándor komáromi építész munkája nyomán. Az utcavonaltól beljebb, körbekerített telken, a lelkészlak mögött, szabadon álló, egyhajós, téglalap alaprajzú, D-i homlokzati tornyos templom, É-i záródása felé kontyolt nyeregtetővel, a hajó K-i oldalához csatlakozó előcsarnokkal. É-i hajófalon befalazott római sírkő. Síkmennyezetes hajó, U alakban faszervezetű karzat. Berendezés: szószék és karzat, 18. század vége; úrasztala, 1885; keresztelőmedence, 1888. Orgona: 1893 (Angster József). Épült 1748-ban (építész: Fellner Jakab?). 1786-ban a templomhajót meghosszabbították és ekkor épült órapárkányos tornya is. 1892-1893 között átalakították, falait megmagasították és új fedélszék készült.</p> <p>A község főútvonalától beljebb a plébániaépülettel együtt körülkerített telken álló téglalap alaprajzú templom. Homlokzata elé épült négyszögletes tornyának alsó szintjén szegmensíves keretezett kórusablak van.</p> <p>Gazdagon profilált ereszpárkánya felett hasonló, fektetett téglány alakú toronyablak, az osztópárkány fölött kosárisíves könyöklőpárkányos, zárköves keretezett harangablakok. Óraíves párkánya fölött bádoggal fedett törtvonalú hagymasisak zárja le.</p> <p>A torony sarkai lizénákkal díszítettek, mögötte cserépfedésű nyeregtetős templomtest, homlokzatán a torony alsó szintjén kétoldalt 1-1 ablak, oldalain a harangablakokhoz hasonló 3-3 ablak nyílik. A templom jobb oldalához a 2. és 3. ablak között félnyeregtetős sekrestye épült, oldalt nyíló, egyenes lezárású kőkeretes bejárattal. A templom jobb oldalán a sekrestye mellett befalazott római kori sírkő van: fáklyát lefelé fordító kis géniuszfigurával.</p> <p>Források:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Műemlékem.hu – - http://muemlekem.hu/muemlek/show/6138 - Baranya Dezsőné – Dad története - http://dad.hu/index.php/component/phocadownload/category/8-dad-trtnete 		
Fehér VÁRtervező Kft.		2021

Sorszám: Mk-2	REFORMÁTUS TEMPLOM MŰEMLÉKI KÖRNYEZETE	
		A 6138 azonosító számon nyilvántartott műemléki érték műemléki környezete.
Védettség:	Műemléki környezet	
Azonosító:	27882	
Törzsszám:	2590	
Cím:	2854 Dad, Fő utca	
Helyrajzi szám:	227/1, 228/1, 299, 300, 553, 302, 348/1, 356	

HELYSZÍNRAJZ

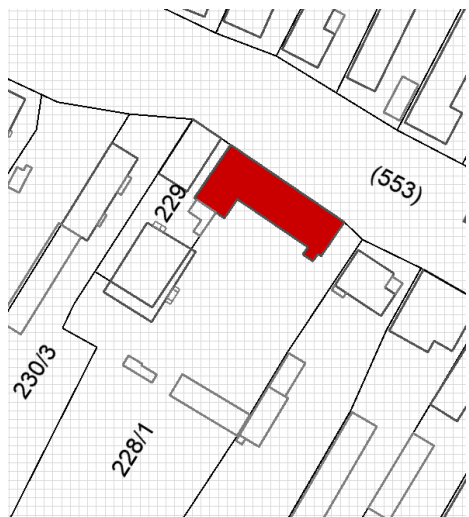
Források:

- Műemlékem.hu –
<http://muemlekem.hu/muemlek/show/6136>

Baranya Dezsőné – Dad története - <http://dad.hu/index.php/component/phocadownload/category/8-dad-trtnete>

Fehér VÁRtervező Kft.

2021

Sorszám:		ÁLTALÁNOS ISKOLA, SÖRHÁZ	
M-3			
Védettség:	Műemlék II.		
Azonosító:	6137		
Törzsszám:	2592		
Cím:	2854 Dad, Fő utca 43.		
Helyrajzi szám:	25		
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ	
<p>Utcavonalon álló, L alaprajzú, földszintes, alapincézett, csonkakontyolt nyeregtetős épület. Udvari homlokzatán mellvédes, félköríves nyílású, újabban beüvegezett tornác. Építette az Esterházy család serfőzőnek, 1747 (építész: Fellner Jakab). 1904-ben a református egyház megvásárolta és iskola céljára átalakította.</p> <p>Hosszoldali homlokzatával az utcavonalban álló L-alaprajzú épület. Utcai homlokzata 8 tengelyes, egyenes záródású ablakokkal. Udvari homlokzata 7 tengelyes, beforduló szárnyán ajtó nyílik. Udvari homlokzatának végéhez kis toldaléképületet húztak, nyeregtetővel lépcsős bejáratral. Két végén kontyolt, cseréppel fedett nyeregtető zárja.</p>			
Források:			
<ul style="list-style-type: none">- Műemlékem.hu – http://muemlekem.hu/muemlek/show/6137- Baranya Dezsőné – Dad története - http://dad.hu/index.php/component/phocadownload/category/8-dad-trtnete			
Fehér VÁRtervező Kft.		2021	

Sorszám: Mk-3	ÁLTALÁNOS ISKOLA, SÖRHÁZ MŰEMLÉKI KÖRNYEZETE	
		A 6137 azonosító számon nyilvántartott műemléki érték műemléki környezete.
Védettség:	Műemléki környezet	
Azonosító:	27881	
Törzsszám:	2591	
Cím:	2854 Dad, Fő utca	
Helyrajzi szám:	227/1, 227/2, 228/2, 229, 230/2, 230/3, 230/4, 301, 302, 304, 553	

HELYSZÍNRAJZ

Források:

- Örökségvédelmi adatszolgáltatás— Komárom – Esztergom megyei kormányhivatal örökségvédelmi hatáskörében eljáró járási hivatala

Sorszám:		RÓMAI KATOLIKUS PLÉBÁNIAHÁZ	
M-4			
Védettség:	Műemlék II.		
Azonosító:	6139		
Törzsszám:	10948		
Cím:	2854 Dad, Fő utca 25.		
Helyrajzi szám:	228/1		
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ	
<p>Utcavonalon álló, L alaprajzú, földszintes, alapincézett, csonkakontyolt nyeregtetős épület. Udvari homlokzatán mellvédes, félköríves nyílású, újabban beüvegezett tornác. Építette az Esterházy család serfőzőnek, 1747 (építész: Fellner Jakab). 1904-ben a református egyház megvásárolta és iskola céljára átalakította.</p> <p>Hosszoldali homlokzatával az utcavonalban álló L-alaprajzú épület. Utcai homlokzata 8 tengelyes, egyenes záródású ablakokkal. Udvari homlokzata 7 tengelyes, beforduló szárnyán ajtó nyílik. Udvari homlokzatának végéhez kis toldaléképületet húztak, nyeregtetővel lépcsős bejáratral. Két végén kontyolt, cseréppel fedett nyeregtető zárja.</p>			
Források:			
<ul style="list-style-type: none">- Műemlékem.hu – http://muemlekem.hu/muemlek/show/6139- Baranya Dezsőné – Dad története - http://dad.hu/index.php/component/phocadownload/category/8-dad-trtnete			
Fehér VÁRtervező Kft.		2021	

Sorszám: Mk-4	RÓMAI KATOLIKUS PLÉBÁNIAHÁZ MŰEMLÉKI KÖRNYEZETE	
		A 6139 azonosító számon nyilvántartott műemléki érték műemléki környezete.
Védettség:	Műemléki környezet	
Azonosító:	27883	
Törzsszám:	2592	
Cím:	2854 Dad, Fő utca	
Helyrajzi szám:	227/1, 227/2, 228/2, 229, 230/2, 230/3, 230/4, 301, 302, 304, 553	

HELYSZÍNRAJZ

Források:

- Örökségvédelmi adatszolgáltatás— Komárom – Esztergom megyei kormányhivatal örökségvédelmi hatáskörében eljáró járási hivatala

Sorszám: M-5	LAKÓÉPÜLET	
Védettség:	Műemlék II.	
Azonosító:	6135	
Törzsszám:	2591	
Cím:	2854 Dad, Dózsa György utca 20.	
Helyrajzi szám:	246, 247, 248	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ
<p>Fésűs beépítésben álló, előkertes, téglalap alaprajzú, földszintes, udvari homlokzata felé kontyolt nyeregtetős, utcai homlokzata felől deszkaoromzatos lakóház. Szoba - konyha - konyha - szoba elrendezésű. Belső terei pórfödémeseek, konyhában szabadkémény. Épült a 19. század végén. Népi műemlék.</p> 		
Források: <ul style="list-style-type: none"> - Műemlékem.hu – http://muemlekem.hu/muemlek/show/6135 - Baranya Dezsőné – Dad története - http://dad.hu/index.php/component/phocadownload/category/8-dad-trtnete 		
Fehér VÁRtervező Kft.		2021

Sorszám:	LAKÓHÁZ MŰEMLÉKI KÖRNYEZETE	
Mk-5		A 6135 azonosító számon nyilvántartott műemléki érték műemléki környezete.
Védettség:	Műemléki környezet	
Azonosító:	13832	
Törzsszám:	10948	
Cím:	2854 Dad, Dózsa György utca	
Helyrajzi szám:	245, 244, 241/1, 241/3, 242	

HELYSZÍNRAJZ

Források:

- Örökségvédelmi adatszolgáltatás— Komárom – Esztergom megyei kormányhivatal örökségvédelmi hatáskörében eljáró járási hivatala

Fehér VÁRtervező Kft.

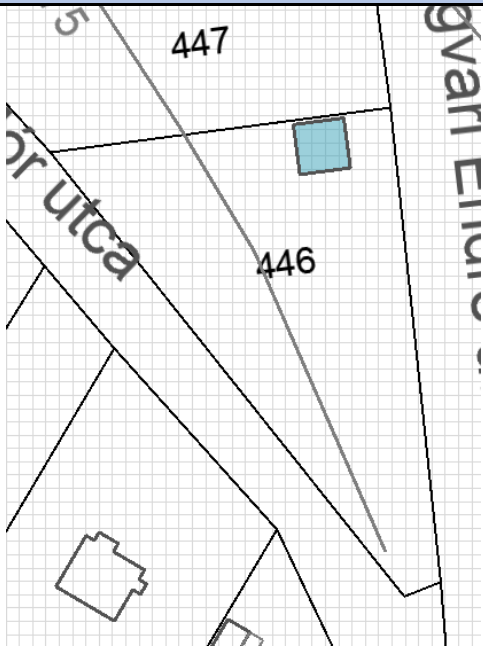

2021

Helyi védelem:

A helyi védelem a Településkép védelméről szóló 2016. LXXIV. törvény és a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012 (XI. 8.) Korm. rendelet (Korm.R.) értelmében a településkép-védelmi helyi rendelet megalkotásával lehetséges. A településkép védelméről szóló rendeletben és annak megalapozására készült Települési arculati kézikönyvben szereplő helyi védett épületek részletes értékleltárát jelen hatástanulmányban szerepeltetjük.

A helyi építészeti örökség települési értékleltára

Sorszám	Cím	Név	Védelem	Helyrajzi szám
HV-1	2854 Dad, Kocsi utca 1.	ONCSA-ház	Helyi védett, Településképi rendeletben	446
HV-2	2854 Dad, Fő utca 81.	Lakóház	Helyi védett, Településképi rendeletben	6
HV-3	2854 Dad, Fő utca 28.	Református plébániaház	Helyi védett, Településképi rendeletben	301
HV-4	2854 Dad, Petőfi u 32.	Lakóház	Helyi védett, Településképi rendeletben	158
HV-5	2854 Dad, Badacsony utca	Lakóépület (volt kastély)	Helyi védett, Településképi rendeletben	106/2
HV-6	2854 Dad, Petőfi u 12.	Lakóház és nyári konyha	Helyi védett, Településképi rendeletben	170
HV-7	2854 Dad, Kocsi u 12.	József Attila kultúrház	Helyi védett, Településképi rendeletben	453
HV-8		Fellner Jakab boltozott kőhíd	Helyi védett, Településképi rendeletben	0159
HV-9		Útmenti kereszt	Helyi védett, Településképi rendeletben	0102
HV-10	2854 Dad, Szabadság utca 7.	Lakóház	Helyi védelemre javasolt	510
HV-11	2854 Dad, Fő utca 50.	Lakóház	Helyi védelemre javasolt	315
HV-12	2854 Dad, Fő utca 26.	Lakóház	Helyi védelemre javasolt	300
HV-13	2854 Dad, Fő utca 13.	Lakóház	Helyi védelemre javasolt	218
HV-14	2854 Dad, Fő utca 14.	Lakóház	Helyi védelemre javasolt	292
HV-15	2854 Dad, Kossuth utca 11.	Szolgáltatóház/ Ifjúsági ház, volt Földes-ház	Helyi védelemre javasolt	204/2
HV-16	2854 Dad, Dózsa György utca 12.	Lakóház	Helyi védelemre javasolt	235/3

Sorszám:		ONCSA-HÁZ	
HV-1			
Védettség:	Helyi védett, Településképi rendeletben		
Cím:	2854 Dad, Kocsi utca 1		
Helyrajzi szám:	446		
LEÍRÁS, JELLEMZŐK			HELYSZÍNRAJZ
<p>1943-ban épült a mai Ságvári utca (ma Kocsi utca) páratlan oldalán öt egyforma, szoba-konyhás ház. A telep elnevezése gróf Teleki Pál miniszterelnöksége idejére vezethető vissza. Teleki egy szerves, építkező, több mint 10 évre előretekintő szociálpolitikát kívánt megvalósítani. Ez volt az országos nép- és családvédelmi alap, röviden ONCSA, amit 1940-ben hoztak létre. Az ONCSA-lakás népi stílusban, a tájra jellemző építészeti formák felhasználásával épült.</p>			
			
Források:			
<ul style="list-style-type: none">- Dad község értéktára- 7/2018. (XI.28.) önkormányzati rendelet a településképi védelméről			
Fehér VÁRtervező Kft.			2021

Sorszám: HV-2		LAKÓHÁZ	
Védettség:		Helyi védett, Településképi rendeletben	
Cím:		2854 Dad, Fő utca 81.	
Helyrajzi szám:		6	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ	
<p>20. század eleji főhomlokzaton kétszárnyú ajtóval lezárt tornácos, háromosztatú parasztház, utcafrontra helyezett nyári konyhával. Állapota normális, szerkezeti károsodás nem látható, bádgos szerkezetek korrózió következtében sérültek, mellvédfalán vízesedés nyomai láthatók.</p>			
			
Források: <ul style="list-style-type: none">- Dad község értéktára- 7/2018. (XI.28.) önkormányzati rendelet a településképi védelméről			
Fehér VÁRtervező Kft.		2021	

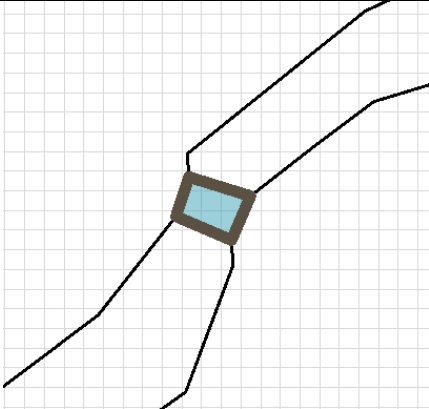
Sorszám:		REFORMÁTUS PLÉBÁNIAHÁZ	
HV-3			
Védettség:	Helyi védett, Településképi rendeletben		
Cím:	2854 Dad, Fő utca 28.		
Helyrajzi szám:	301		
LEÍRÁS, JELLEMZŐK			HELYSZÍNRAJZ
<p>Felújított, jó állapotú utcafront felé szélesedő hosszanti elrendezésű tömegalakítással. Udvar felőli homlokzaton falazott pillérekkel, mellvédfallal támogatott tornác látható.</p> <p>Főhomlokzata térfallal megemelt 1+2+1+2+1 osztatú, megünnepelt megjelenésű. A lizénák abakuszát letisztult meanderes motívum díszíti. A fejezetek között kannelúrázott tagolás jelenik meg.</p>			
			
Források:			
<ul style="list-style-type: none">- Dad község értéktára- 7/2018. (XI.28.) önkormányzati rendelet a településképi védelméről			
Fehér VÁRtervező Kft.			2021

Sorszám: HV-4		LAKÓHÁZ	
Védettség:		Helyi védett, Településképi rendeletben	
Cím:		2854 Dad, Petőfi utca 32.	
Helyrajzi szám:		158	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ	
<p>Megőrzött beépítésű épület, az utcára korábban jellemző egyedi homlokzattal, átlagos állapotban. Tradicionális háromosztatú tornácos parasztház. Kváderesre húzott homlokzati vakolat kiképzéssel, letisztult fehérre meszelt színben jelenik meg. A tornác pillérei burkolat nélkül jelennek meg.</p>			
<p>Források:</p> <ul style="list-style-type: none">- Dad község értéktára- 7/2018. (XI.28.) önkormányzati rendelet a településképi védelméről			
Fehér VÁRtervező Kft.			
2021			

Sorszám: HV-5	LAKÓHÁZ (VOLT KASTÉLY)	
Védettség:	Helyi védett, Településképi rendeletben	
Cím:	2854 Dad, Badacsony utca	
Helyrajzi szám:	106/2	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ
<p>1900-ban egy Szántó nevű bérlő építtette ide a kastélyt, amely ma magánlakás. Még az 1980-as évek elején is megvolt a kastélyhoz vezető jegenyefasor és az akkor már meglehetősen gondozatlan park.</p> 		
Források: <ul style="list-style-type: none"> - Dad község értéktára - 7/2018. (XI.28.) önkormányzati rendelet a településképi védelméről 		
Fehér VÁRtervező Kft.		2021

Sorszám:		LAKÓHÁZ ÉS NYÁRI KONYHA	
HV-6			
Védettség:	Helyi védett, Településképi rendeletben		
Cím:	2854 Dad, Petőfi utca 12.		
Helyrajzi szám:	170		
LEÍRÁS, JELLEMZŐK			HELYSZÍNRAJZ
<p>Ablakmezőkkel lezárt, térdfallal megemelt főhomlokzatú, tornácos jó állapotú lakóépület. A nyári konyha homlokzatai szintén felújított állapotúak, főhomlokzatán a falsarkok és oromél mentén téglaburkolatos sarokerősítés látható.</p>			
			
Források: <ul style="list-style-type: none">- Dad község értékleltára- 7/2018. (XI.28.) önkormányzati rendelet a településképi védelméről			
Fehér VÁRtervező Kft.			
2021			

Sorszám: HV-7	JÓZSEF ATTILA KULTÚRHÁZ	
Védettség:	Helyi védett, Településképi rendeletben	
Cím:	2854 Dad, Kocsi utca 12.	
Helyrajzi szám:	453	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ
<p>A kultúrház, mely 1975-ben épült, elhelyezésre került egy könyvtár és egy mozi helyiség. Rendelkezésre áll egy tágas terem is a különféle rendezvények lebonyolítására. Letisztult tömegalakítása van, hajlásszögű nagy felületű tetőidomokkal tagolt épület. A vakolt és kőburkolattal ellátott homlokzati felületek harmónikusan váltják egymást.</p> 		
Források: <ul style="list-style-type: none"> - Dad község értékleltára - 7/2018. (XI.28.) önkormányzati rendelet a településképi védelméről 		
Fehér VÁRtervező Kft.		2021

Sorszám: HV-8		FELLNER JAKAB - BOLTOZOTT KŐHÍD	
Védettség:		Helyi védett, Településképi rendeletben	
Cím:		2854 Dad, külterület	
Helyrajzi szám:		0159	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ	
<p>A Kömlőd-Kecskéd elágazásnál található a Kömlődi-vízfolyásra Fellner Jakab által épített kőhidak maradványa. 1773-ban épült.</p>			
<p>Források:</p> <ul style="list-style-type: none">- Dad község értéktára- 7/2018. (XI.28.) önkormányzati rendelet a településképi védelméről			
Fehér VÁRtervező Kft.			
2021			

Sorszám: HV-9	ÚTMENTI KERESZT	
Védettség:	Helyi védett, Településképi rendeletben	
Cím:	2854 Dad, külterület	
Helyrajzi szám:	0102	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ
Kőkereszt a császárra vezető 8135. jelű Tatabáénnya-Kisbér összekötő út és a 8127. jelű Mór-Kocs összekötő út kereszteződése mellett.		
Források: <ul style="list-style-type: none"> - Dad község értéktára - 7/2018. (XI.28.) önkormányzati rendelet a településképi védelméről 		
Fehér VÁRtervező Kft.		2021

Sorszám: HV-10		LAKÓHÁZ	
Védettség:		Helyi védelemre javasolt	
Cím:		2854 Dad, Szabadság utca 7.	
Helyrajzi szám:		510	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ	
<p>Tornác első traktusában átépített, eredetileg végig tornácos háromosztatú lakóépület. Főhomlokzata térdfallal megemelt, párkányzatos, a tornác bejárata egy korábbi bővítés során elfalazásra került, a nyílászárók cserélve lettek, a vakolatjavítás nyomai láthatók rajta.</p>			
			
Források: - Dad község értékleltára			
Fehér VÁRtervező Kft.		2021	

Sorszám: HV-11		LAKÓHÁZ	
Védettség:		Helyi védelemre javasolt	
Cím:		2854 Dad, Fő utca 50.	
Helyrajzi szám:		314	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ	
<p>1+2+1+2+1 osztatú, jó állapotú épület, műemléki környezetben található. A lizénák kannelúrázottak, az abakuszokban meanderes motívum látható. A nyílászárók díszes vakolt keretet kaptak, felettük köríves, síkból kiugró párkányzat található. Főhomlokzata térdfallal, párkányzattal van kialakítva.</p>			
			
Források: - Dad község értékleltára			
Fehér VÁRtervező Kft.		2021	

Sorszám: HV-12		LAKÓHÁZ	
Védettség:		Helyi védelemre javasolt	
Cím:		2854 Dad, Fő utca 26.	
Helyrajzi szám:		300	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ	
Átépitett, felújított, lezárt tornácú, jó állapotú épület, műemléki környezetben.			
			
Források: - Dad község értékleltára			
Fehér VÁRtervező Kft.		2021	

Sorszám: HV-13		LAKÓHÁZ	
Védettség:		Helyi védelemre javasolt	
Cím:		2854 Dad, Fő utca 13.	
Helyrajzi szám:		218	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ	
<p>Jó állapotú lakóház, eredeti formáját megőző homlokzatokkal, tömegalakítással, de korszerű tetőhájálással, homlokzatburkolattal van ellátva. Fejezetes és pódiumos árkádoszlopok a tornác mentén.</p>			
Források: - Dad község értékleltára			
Fehér VÁRtervező Kft.			
2021			

Sorszám: HV-14	LAKÓHÁZ	
Védettség:	Helyi védelemre javasolt	
Cím:	2854 Dad, Fő utca 14.	
Helyrajzi szám:	292	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ
<p>Jó állapotú lakóház, eredeti formáját megőző homlokzatokkal, tömegalakítással de korszerű tetőhájálással, homlokzatburkolattal van ellátva. Fejezetes és pódiumos árkádoszlopok a tornác mentén.</p> 		
Források: - Dad község értékleltára		
Fehér VÁRtervező Kft.		2021

Sorszám: HV-15	SZOLGÁLTATÓHÁZ/IFJÚSÁGI HÁZ, VOLT FÖLDES-HÁZ	
Védettség:	Helyi védelemre javasolt	
Cím:	2854 Dad, Kossuth utca 11.	
Helyrajzi szám:	204/2	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ
Jó állapotú, felújított épület, a Fő utca végén. 		
Források: - Dad község értékleltára		
Fehér VÁRtervező Kft. 2021		

Sorszám: HV-16	LAKÓHÁZ	
Védettség:	Helyi védelemre javasolt	
Cím:	2854 Dad, Dózsa György utca 8.	
Helyrajzi szám:	233	
LEÍRÁS, JELLEMZŐK		HELYSZÍNRAJZ
Rossz állapotú lakóház, mely az egyik utolsó épület az egykori "Kisdad" területén.		
Források: - Dad község értékleltára		
Fehér VÁRtervező Kft.		2021

DAD KÖZSÉG
TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ
2021. MÁRCIUS

Tartalom

1. Örökségvédelmi vizsgálat
 - 1.1. A település történeti leírása
 - 1.2. A település régészeti örökségének felmérése
 - 1.2.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai
 - 1.2.2. Jogszabályi környezet
 - 1.2.3. Régészeti lelőhelyek
2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése
 - 2.1. A területfelhasználási változások ismertetése
 - 2.2. A változások hatásai a régészeti örökségre
3. Értékvédelmi terv (régészet)
4. Összefoglalás

1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.1. A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA

A település első (okleveles) említése 1230-ból ismert *Dodként*, majd 1326-ban *Doodként*, 1332-ben ismét *Dodként*, 1333-ban pedig *Dádként* és *Dadként* említik. A helység neve talán a Tadeu (Tádé, Taddeus) személynév rövidüléssel becéző alakjából keletkezett magyar névadással (Balogh-Bárdos 1993; Kiss 1988, 171).

Dad az Árpád-korban még Fejér megyéhez tartozott (MTH 1995, 25). Baranya Dezsőné tudósít róla, hogy a falu eredeti helyét a Sinai-hegyre teszi a szájhagyomány, amit hihetővé tesznek a Sinai-hegy Pánej-völgy felé eső részén azonosított középkori lelőhelyek (Baranya 2006, 5).

A település 1238-ban a győri püspökségnek adózott. A 14. század végén tizedvita alakult ki a győri és veszprémi püspökök között a Dad és Környe között húzódó határvonal miatt. A pápai tizedjegyzék alapján Dad azonban a fehérvári esperességhez, ezáltal a veszprémi püspökséghez tartozott (Schmidtmayer 2008, 108). 1332-ben a dadi plébános 30 kisdénárt fizetett az újabb keresztes hadjárat indítására gyűjtő pápai tizedszedőknek, ami a környékbeli plébánosok által befizetett összeggel összehasonlítva arra utal, hogy Dad plébánosa az Anjou-korban szerény bevételekkel rendelkezett (Schmidtmayer 2008, 106–107).

1517-ben Enyingi Török Imre birtokolta. A török kor alatt kétszer is elnéptelenedő település a 17. század végétől került az Esterházy grófok tulajdonába, és a 18. század első felében szervezett gesztesi uradalomhoz tartozott. 1718-ban nagy tűzvész pusztított, amiben a templom is leégett (Balogh-Bárdos 1993; Fülöp 1999, 328; Szalai-Vajas 1938, 544).

1738-ban a gesztesi uradalomhoz tartozó Dad községben 63 jobbágy családfőt és 131 fiúgyermeket írtak össze (Fülöp 1999, 329). Az első népszámláláskor, 1785-ben 1020-an, majd 1828-ban 1165-en laktak (MTH 1995, 53). Fényes Elek 1848-ban 1135, többségében református (728 fő), kisebb részt katolikus (374 fő) lakossal rendelkező településként írja le (Fényes 1848, 150). A Fellner Jakab által tervezett mai római katolikus temploma 1784-re épült fel, 1748-tól kezdve anyakönyveznek a házasságokról és megholtakról, 1753-tól a keresztelekről (Balogh-Bárdos 1993; Fényes 1848, 150; MTH 1995, 54).

1. ábra: Dad és környéke az első katonai felmérés térképén (1782–85)

Felhasznált irodalom

Baranya 2006 Baranya Dezsőné: *A mi falunk (Dad község múltja és jelene dióhéjban)*. 2006. <http://www.dad.hu/index.php/component/phocadownload/category/8-dad-trtnete>

Balogh-Bárdos 1993: Balogh Kata – Bárdos István (szerk.): *Komárom-Esztergom megye településtörténeti kalauza*. Tatabánya 1993. Elektronikus megjelenítés: 2007.

[https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/megyek/oroksege/Komarom megye/Komarom megye telepulest orteneti/index.htm](https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/megyek/oroksege/Komarom%20megye/Komarom%20megye%20telepulest%20orteneti/index.htm)

Fényes 1848 Fényes Elek: *A Magyar Birodalom statistikai, geographiai és történeti tekintetben. I. Komárom vármegye.* Pest 1848.

Fülöp 1999 Fülöp Éva: A tata-gesztesi Eszterházy-uradalom megszervezése a XVIII. század első felében II. *Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei* 6. (1999) 325–341.

Kiss 1988 Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* Budapest 1988.

MTH 1995 *Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. 6. Komárom-Esztergom megye.* Szerk.: Kállay István – Kovacsics József, Budapest 1995.

Schmidtmayer 2008 Schmidtmayer Richárd: Tatabánya középkori elődtelepüléseinek története az írott források tükrében. *Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei* 13–14. (2008) 85–126.

Szalai–Vajas 1938 Szalay Béla – Vajas Lajos: *Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék multja és jelene.* Magyar vármegyék és városok multja és jelene I. Budapest 1938.

1.2. A TELEPÜLÉS RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGÉNEK FELMÉRÉSE

1.2.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai

A régészeti munkarész a közhiteles lelőhelynyilvántartásnak a 314/2012. (XI.8.) Korm. Rendelet 9. melléklet, 17. pontja szerint a Komárom-Esztergom Megyei Kormányhivatal által Dad Község Önkormányzatának szolgáltatott adataira, a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti adatbázisára (<https://archeodatabase.hnm.hu>), a Dad Község Önkormányzata által a hatástanulmányhoz kapcsolódóan megrendelt, 2021. január 22 – február 3. között a Kuny Domokos Múzeum munkatársai által (részben) elvégzett terepbejárás feltárási dokumentációjára, továbbá szakirodalmi adatokra támaszkodik. A veszélyhelyzet idején alkalmazandó védelmi intézkedések második üteméről szóló 484/2020. (XI. 11.) Korm. rendelet alapján a Kuny Domokos Múzeum adattárában történő adatgyűjtésre nem került sor.

1.2.2. Jogszabályi környezet

A régészeti lelőhelyek a 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban: Kötv.) 11. § (2) bekezdése alapján általános védelem alatt állnak. A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket – így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését – e védelemmel összhangban kell elvégezni (Kötv. 3. §).

A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása (Kötv. 4. § (1)).

Örökségvédelemmel, régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke:

- 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökségvédelemről (Kötv.),
- 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről,
- 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról,
- 191/2001 (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról,
- 439/2013 (XI. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről.

A régészeti érintettségű területek Kötv. által meghatározott három fő típusa:

- Régészeti lelőhely

A régészeti lelőhely olyan földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatóak (Kötv. 7. § (35)). A régészeti lelőhelyeket – a fenntartható használat elvének figyelembevételével – csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (Kötv. 9. §). A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni (Kötv. 10. § (1)). A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban

megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük (Kötv. 10. § (2)). Az előbbiek szellemében a földmunkával járó beruházásokkal a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket lehetőség szerint el kell kerülni (Kötv. 19. § (1)). Amennyiben erre nincs mód, a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el (Kötv. 19. § (2)). A régészeti feltárások költségeit – a mentő feltárás kivételével – annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19. § (3)).

- Fokozottan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely

A kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű nyilvántartott lelőhelyeket kell jogszabályban védetté nyilvánítani (Kötv. 12. §). A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni (Kötv. 13. § (3)). Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír (Kötv. 13. § (4)). A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti (Kötv. 13. § (1)).

- Régészeti érdekű terület

Régészeti érdekű területnek minősül valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető (Kötv. 7. § 29. pont). Régészeti érdekű területen fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni minden földmunkával járó beruházás esetén. Amennyiben bármilyen beruházás során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgy kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). A feltárássra jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárássra jogosult intézmény viseli.

Az örökségvédelmi hatástanulmány

Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Ha a településfejlesztési koncepció készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni (Kötv. 85/A. § (1)). Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési eszközöket (Kötv. 85/A. § (2)). Az örökségvédelmi hatástanulmányt a Kötv. 85/A. §-ában meghatározott esetekben a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz megalapozó vizsgálata keretében, települési örökségvédelmi hatástanulmányként (a továbbiakban: települési örökségvédelmi hatástanulmány) a 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet (továbbiakban: Korm. rendelet) 14. melléklete szerinti tartalommal a Korm. rendelet (2) bekezdés a)-c) pontja alapján kell elkészíteni. Az települési örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze a 14. mellékletben meghatározott tartalmi elemek közül a régészeti örökség tárgykörével foglalkozó tartalmi elemek összessége (Korm. rendelet 83. § (3)).

A települési örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséről a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz és a településképi rendelet készíttetője köteles gondoskodni (Korm. rendelet 84. § (1)). Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosult az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze vonatkozásában a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő, valamint a helyi építési szabályzat kidolgozása során a gyűjtőterületén érintett régészeti gyűjtőkörrel rendelkező múzeum, amely az újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület terepbejárását térítésmentesen, 60 feltárássra alkalmas nap alatt végzi el (Korm.

rendelet 84. § (2) a)-b) pontjai). A terepbejárás a Kötv. 7. § 30. értelmező rendelkezése alapján régészeti feltárásnak minősül. A Kötv. 20. § (4) bekezdés h) pontja alapján régészeti feltárássra jogosult a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő kizárólag az örökségvédelmi hatástanulmányok készítéséhez végzett terepbejárás és műszeres lelőhely- és leletfelderítés esetén. A terepbejárás a Kötv. 7. § 41. értelmező rendelkezése alapján olyan felszínen végzett kutatás, adatgyűjtés és kiértékelő dokumentálás, amely a régészeti örökség nem ismert elemének felfedezésére vagy a régészeti lelőhely állapotának ellenőrzésére, illetve azonosítására irányul, függetlenül attól, hogy együtt jár-e a leletek összegyűjtésével vagy sem.

A Korm. rendelet 5. § (1) bekezdése szerint régészeti lelőhely központi, közhiteles nyilvántartásba vételét feltárássra jogosult intézmény vagy a hatóság, továbbá örökségvédelmi hatástanulmány készítése esetén örökségvédelmi szakértő kezdeményezheti a 2. mellékletben meghatározott adattartalmú lelőhely-bejelentő adatlap benyújtásával a nyilvántartást vezető hatóságnál.

1.2.3. Régészeti lelőhelyek

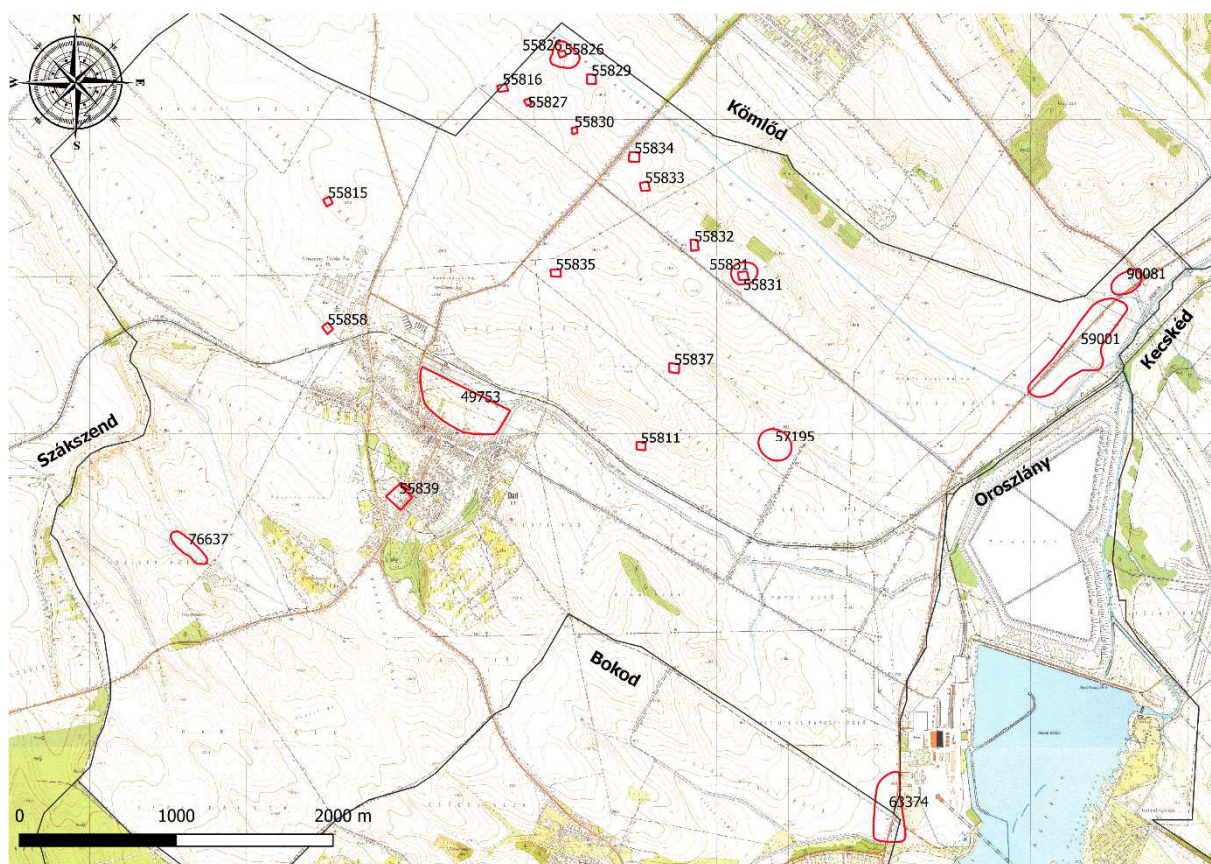
Dad község közigazgatási területén 21 nyilvántartott régészeti lelőhely található (1. táblázat, 2. ábra). Ezek közül egy sem fokozottan vagy kiemelten védett.

<i>Lelőhely azonosító</i>	<i>Lelőhely neve</i>	<i>Lelőhely jellege</i>	<i>Lelőhely kora</i>	<i>Helyrajzszámok</i>
49753	Fő u. és a vasút közötti háztelkek	Telepnyom (felszíni)	római kor	297, 318/9, 289/1, 288/1, 287/1, 286/1, 285/1, 284/1, 283/1, 318/10, 318/4, 318/5, 348/3, 362/2, 361/2, 359/2, 360/2, 348/1, 283/2, 287/2, 286/2, 286/3, 285/3, 284/2, 284/3, 288/2, 289/2, 285/2, 290, 291, 292, 293, 294, 298, 299, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 340, 341, 296, 301
55811	Sinai-hegyi-dűlő	Telepnyom (felszíni)	római kor	0180/5
55815	1/2005. lelőhely	Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni)	őskor késő középkor	07/3

55816	2/2005. lelőhely	Telepnyom (felszíni)	késő középkor	0115, 0213/1
55826	3/2005. lelőhely	Telepnyom (felszíni)	középkor	0213/2, 0212, 0213/1, 0211/5, 0211/6
55827	4/2005. lelőhely	Telepnyom (felszíni)	őskor	0213/2, 0213/1
55829	5/2005. lelőhely	Telepnyom (felszíni)	Árpád-kor	0213/2
55830	6/2005. lelőhely	Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni)	római kor középkor	0213/3, 0213/2
55831	7/2005. lelőhely	Telepnyom (felszíni)	középkor	0196/43, 0196/44, 0196/6
55832	8/2005. lelőhely	Telepnyom (felszíni)	őskor	0196/43
55833	9/2005. lelőhely	Szórványlelet	bronzkor	0198/2
55834	10/2005. lelőhely	Telepnyom (felszíni)	bronzkor	0198/2, 0198/3
55835	11/2005. lelőhely	Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni)	római kor középkor	0188/6, 0188/7
55837	12/2005. lelőhely	Telepnyom (felszíni)	középkor	0188/3
55839	Pető Ince telke	Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni)	badeni kultúra dunántúli vonaldíszes kerámia	50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58
55858	MGTSZ major	Temető	dunántúli mészbetétes kerámia	013, 014/1, 02/20
57195	Pánej-völgy	Út	római kor	0182/1, 0187/1
59001	Legelő	Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni)	avar újkőkori halomsíros kultúra makói kultúra	0142/9, 0151, 0156, 0142/10, 0157, 0158
63374	Túlsó-hegyi dűlő	Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni)	réz-kor-kora réz-kor dunántúli vonaldíszes kerámia késő középkor lengyeli kultúra Árpád-kor őskor	0119, 0727/7, 021, 0267/2, 042, 0723/19, 0723/18, 0723/9, 0721, 0723/16, 0723/10, 0723/5, 0723/6, 0723/7, 0720/3, 0723/11, 0723/12, 0723/15, 0725/8, 0723/13, 0723/14, 0728/2, 0726/1,

				0724/1, 0723/8
76637	Szilfa-dűlő	Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni)	őskor római kor	060/2
90081	Kömlődi- vízfolyás és Által- ér között	Telepnyom (felszíni) Telepnyom (felszíni)	újkőkör avar	0151, 0159, 0142/9, 0150, 0160, 0158, 0142/7

1. táblázat: A közhiteles nyilvántartás szerint Dad község közigazgatási területére kiterjedő régészeti lelőhelyek adatai

2. ábra: A Komárom-Esztergom Megyei Kormányhivatal adatszolgáltatása alapján nyilvántartott lelőhelyek Dad község közigazgatási területén

A lelőhelyek több mint felét (12 lelőhelyet) 2005-ben Kisné Cseh Julianna azonosította a Szélerőmű park telepítéséhez készített örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapcsolódó terepbejárások során. A következőkben nagyobb korszakokra bontva végezzük el a község régészeti örökségének felmérését.

Őskor

Az őskorra tizenegy lelőhely keltezhető, közülük négy lelőhelyet korát nem lehetett eddig pontosabban megállapítani a felszínen gyűjtött atipikus kerámiatöredékek alapján (azonosítószámaik: 55815, 55827, 55832, 76637). A többi lelőhely esetében az őskoron belül pontosabb kormeghatározásra nyílt lehetőség a kutatásokat végző régészeknek, amelyeket az alábbiakban ismertetünk.

Újkőkör (neolitikum)

Magyarországon a Kr. e. 7–6. évezredtől számolunk a termelőgazdálkodást (földművelést, állattenyésztést) folytató újkőkori (idegen nevén: neolit) civilizáció megjelenésével. Dad közigazgatási területéről négy újkőkori telepnyomot ismerünk: a Legelő néven (azonosítója: 59001), a Kömlődi-vízfolyás és Által-ér között néven (azonosítója: 90081), a Pető Ince telke néven (azonosítója: 55839) és a Tűlső-hegyi-dűlő néven (azonosítója: 63374) nyilvántartott lelőhelyeket. Utóbbi a két lelőhelyen a dunántúli vonaldíszes kerámia kultúráját azonosították. A földművelő és állattartó vonaldíszes kerámia kultúra Hollandiától Ukrajnáig meghatározta a középső újkőkori Európa képét. A Tűlső-hegyi-dűlőn (63374) emellett a kerámiatöredékek alapján a késő neolit úgynevezett lengyeli kultúra telepének nyoma is kimutatható. A távolsági cserére (réz, tengeri kagyló, obszidián) nagy hangsúlyt helyező lengyeli kultúra a Dunántúlon kívül a Felvidék Ny-i részét, Ausztria jelentős részét, Dél-Morvaországot és Lengyelország D-i részét foglalta kulturális egységbe az újkőkor késői, majd a rézkor korai szakaszában.

Rézkor

Rézkornak nevezzük azt a kb. Kr. e. 4500–2800 közé keltezhető időszakot, amikor a korai fémek (arany, réz) használata elterjedt. Mindez új életmódot és új értékrendet eredményezett, de a Dunántúlon a késő neolitikus hagyományok is töretlenül tovább éltek a rézkor korai szakaszában. Erre a szakaszra keltezhető telepnyomot ismerünk a Dad, Bokod és Oroszlány határán húzódó Tűlső-hegyi-dűlő néven nyilvántartott (azonosítója: 63374) lelőhelyről.

Az Új utcában kertmunka alkalmával a késő rézkori badeni (korábbi nevén: péceli) kultúrába tartozó gödröket bolygattak meg 1968-ban (55839 – Pető Ince telke lelőhely). A keltezésre a gazdag kerámiaanyag alapján nyílt lehetőség (Vékony 1969, 8), ugyanis a korszak fazekasai változatos és szép edényeket készítettek, amelyeknek töredékei kerültek napvilágra a kultúra gödreiből. A badeni kultúra foglalta az emberiség történetében először egységbe a Kárpát-medence egészét.

Bronzkor

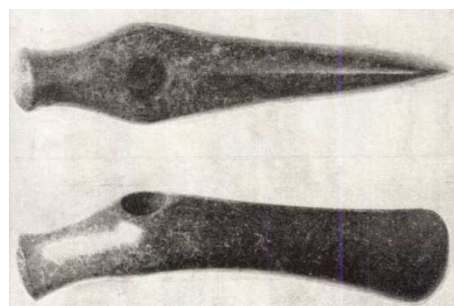
Egy új korszak – az őskori fémművesség virágkorának tekinthető bronzkor – kezdetét jelzi egy úgynevezett Makó-kultúrák telepnyom, amely Legelő néven (azonosítója: 59001) szerepel a nyilvántartásban. Az Által-ér Ny-i partján elterülő lelőhelyről csak a felszínen gyűjtött leletek alapján van információnk, amelyek messzemenő következtetések levonására nem alkalmasak. Általánosságban a Makó-kultúráról azonban elmondható, hogy a vízfolyások partján laza láncolatot alkotó telepeik tanyaszerűek, rendszerint egy-két épületből és néhány gödörből álltak.

1973-ban a TSZ központi majorjának körbekerítésekor bolygatták meg a középső bronzkori mészbetétes kerámia kultúrájának egy temetőjét (55858 – MGTSZ major lelőhely). A leletmentést folytató Vadász Éva öt (két urnás, három szórthamvas) sírt tárt fel. A temető nagy részét sajnos mélyszántással és útépítéssel elpusztították (Vadász 1974, 5; Kisné Cseh 1999, 40).

A késő bronzkor kezdetét jelzi, amikor a nyugati eredetű halomsíros kultúráként leírt népesség vette birtokába a Kárpát-medencét. Telepnyomuk a Legelő néven nyilvántartott (azonosítója: 59001) lelőhelyről ismert.

A bronzkoron belül még pontosabban nem határozható meg a Kömlődi-völgyben egymás szomszédságában elhelyezkedő 9/2005. (azonosítója: 55833) és 10/2005. lelőhelyek (azonosítója: 55834) kora. Előbbiről csak szórványleletek származnak, míg utóbbinál a leletek száma telepnyomra utal.

Itt kell megemlítenünk az 1875-ben a Magyar Nemzeti gyűjteményébe került Dadról származó gyönyörűen megmunkált kőbaltát (3. ábra). Mivel lelőkörményei ismeretlenek, ezért pontos keltezése nehézségekbe ütközik, de valószínűleg a bronzkorra határozható meg a kora (Mozsolics 1964, 225).

3. ábra: Dadról származó kőbalt a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében (forrás: Mozsolics 1964, Abb. 1.)

Vaskor

Az őskor utolsó szakaszának tekinthető vaskorra keltezhető lelőhelyet Dad közigazgatási területéről jelenleg még nem ismerünk.

Római kor

6 db római kori lelőhely szerepel a nyilvántartásban a község közigazgatási területéről (azonosítószámaik: 49753, 55811, 55830, 55835, 57195, 76637).

A Fő u. és a vasút közötti háztelkek néven, 49753 azonosítóval nyilvántartott lelőhelyen Vadász Éva és Kiss Ákos számos Fő utcai kertben folytathatott terepbejárást. Értesüléseik szerint a református lelkész kocsisámra hozatta a – vélhetően egykori római épületekhez köthető – követ a kertjéből az építkezéshez. A Fő u. 28. szám alatti templom mögött nagy mennyiségű római kori kerámiatöredéket figyeltek meg. A Kuny Domokos Múzeum hatástanulmányhoz kötődő terepbejárása alapján a lelőhely É-i és K-i irányban is nagyobb kiterjedésű a nyilvántartásban szereplő poligonnál, továbbá többkorszakos. A Dadi-vízfolyástól É-ra eső részén a római leleteken kívül késő középkori és avar kori, valamint a Dadi-vízfolyástól D-re és a Dadi-vízfolyás É–D irányú ágától K-re elterülő részen a rómaiakon (ezüst trombitafibula töredéke és ezüst légiós dénár) kívül késő középkori leletek kerültek elő. A lelőhelyben sajnos súlyos károkat okozott a földművelés, különösen a mélyszántás.

1973-ban Vadász Éva a község ÉK-i határában, a Sinai hegyen nagyméretű római kori településről (55811 – Sinai-hegyi-dűlő lelőhely) gyűjtött felszíni leleteket (Vadász 1974, 5). A helyiek a felszínéről nem csak cseréptöredékeket, hanem 4. századi érméket is gyűjtöttek. A lelőhely közhiteles nyilvántartás szerinti kiterjedése a bizonyosan nem fedi a valóságot, mert – ugyan még pontosan nem lehatárolt, de – egy–másfél kilométer (!) hosszú lehet és a Dadi-vízfolyás, valamint a falu közötti területre is kiterjed. Elképzelhető, hogy valójában összeér 49753 számon, Fő u. és a vasút közötti háztelkek néven nyilvántartott lelőhellyel. A Sinai-hegyi-dűlő (55811) lelőhellyel állhat összefüggésben a Czajlik Zoltán által légifényképezéssel azonosított római kori útszakasz a Pánej-völgyben, amely ezzel a névvel (azonosítója: 57195) került a nyilvántartásba (az útszakasz említését ld. Czajlik–Bödöcs 2005, 150).

Terepbejáráson gyűjtött kerámiatöredékek alapján azonosították a 6/2005. (azonosítója: 55830), 11/2005. (azonosítója: 55835) római kori lelőhelyeket, valamint a Martonvásár-Győr közötti nagyfeszültségű távvezeték egyik tartóoszlopának földmunkái közben folytatott szakfelügyeleten a Szilfa-dűlő (azonosítója: 76637) római lelőhelyet, ugyancsak kerámiatöredékek alapján.

Népvándorlaskor

A hun korra (4. század vége – 5. század közepe) és a kora középkori germán királyságok korára (5. század közepe – 6. század második harmadának vége) keltezhető lelőhelyeket eddig még nem ismerünk Dadról. A közelmúltig így volt ez az avar kori (6. század utolsó harmada – 9. század) lelőhelyekkel is. Az 1993-ig előkerült avar kori lelőhelyeket tartalmazó *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa* című kötetben ugyanis még nem szerepelt Dadhoz köthető lelőhely. A község közigazgatási területéről az első avar kori telepnyomokat (59001 – Legelő és 90081 – Kömlődi-vízfolyás és Által-ér között lelőhelyek) a 2010-es évek terepbejárásai során azonosították a felszínen gyűjtött kerámiatöredékek alapján. Legutóbb a Kuny Domokos Múzeum hatástanulmányhoz kötődő terepbejárásán és fémkeresős kutatásán kettő avar kori fémlelet került elő a Dadi-vízfolyás partján, a 349–351 helyrajzi számú területeken, valamint egy indadíszes övveret a község belterületének D-i szélén, a Császárra vezető 8135. jelű úttól közvetlenül É-ra húzódó domb DNy-i lejtőjén. Ezeken a lelőhelyeken további kutatásokra még nem került sor.

Középkor

10 db lelőhely szerepel a közhiteles nyilvántartásban Árpád-koriként és/vagy középkoriként feltüntetve (azonosítóik: 55815, 55816, 55826, 55829, 55830, 55831, 55832, 55835, 55837, 63374).

Kifejezetten az ún. honfoglalás korára (10. század) keltezhető lelőhelyet egyelőre Dadról nem tudunk említeni. A magyarokhoz köthető legkorábbi, kora Árpád-kori telepként a Kömlődi-völgy vízfolyását délnyugatról kísérő magaslaton elhelyezkedő 5/2005. lelőhelyet (azonosítója: 55829) említhetjük. Ettől alig másfél kilométernyire, ugyancsak a Kömlődi-völgyben terül el a 8/2005. (azonosítója: 55832) néven

nyilvántartott Árpád-korra (is) keltezhető lelőhely. A harmadik Árpád-korra (is) keltezhető lelőhely Túlsó-hegyi-dűlő néven (azonosítója: 63374) szerepel a nyilvántartásban, és részben Dad, részben Bokod, részben pedig Oroszlány területére terjed ki. Utóbbi az Árpád-kort követően a késő középkorban is használatban volt. Az 5/2005. lelőhely esetén elképzelhető, hogy összetartozik az ugyanazon magaslaton elterülő középkori 3/2005. lelőhellyel (azonosítója: 55826).

Középkoriak a Kömlődi-völgy nevű határrész magaslatain fekvő 6/2005. (azonosítója: 55830) és 7/2005. (azonosítója: 55831) lelőhelyek, illetve ugyanarról a környékről kifejezetten késő középkori az 2/2005. (azonosítója: 55816) lelőhely. A 11/2005. (azonosítója: 55835) és a 12/2005. (azonosítója: 55837) középkori lelőhelyek az előbbiektől mintegy 500–1000 méterrel D-re, a Pánej-völgyi-dűlőben helyezkednek el. Ezeken túlmenően még egy (késő) középkori lelőhely szerepel a nyilvántartásban 1/2005. lelőhely néven, a mai községtől É-ra, a Kocsi-úti-dűlőben.

A hatástanulmányhoz végzett terepbejárás során azonosítottak a Kuny Domokos Múzeum munkatársai egy újabb Árpád-korra és középkorra keltezhető lelőhelyet – a cseréptöredékeken kívül két 12. századi pénzérme alapján – a község belterületének D-i szélén, a Császárra vezető 8135. jelű úttól közvetlenül É-ra húzódó domboldalon. Ugyanezen terepbejárások során derült ki, hogy a Fő u. és a vasút közötti háztelkek néven (azonosítója: 49753) nyilvántartott lelőhelyen, legalábbis annak – a nyilvántartásban szereplőhöz képest – K felé bővített részén Árpád-kori megtelepedéssel is számolhatunk.

Felhasznált irodalom

- Czajlik–Bödöcs 2005 Czajlik Zoltán – Bödöcs András: Légi fényképezéses régészeti kutatások Magyarországon 2005-ben. *Régészeti Kutatások Magyarországon 2005* (2006) 149–159.
- Kisné Cseh 1999 Kisné Cseh Julianna: A mészbetétes edények kultúrája lelőhelyei Komárom-Esztergom megyében. *Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei* 6. (1999) 23–88.
- Mozsolics 1964 Mozsolics, Amália: Die Steinaxt von Dad. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 16 (1964) 217–225.
- Vadász 1974 Vadász Éva: Dad. *Régészeti Füzetek* I/27. (1974) 5.
- Vékony 1969 Vékony Gábor: Dad, Új utca. *Régészeti Füzetek* I/22. (1969) 8.

2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGRE

2.1. A területfelhasználási változások ismertetése

Beépítésre szánt területek

1. A település északi részén jogszabályi változás miatt gazdasági helyett különleges mezőgazdasági üzemi területre kell módosítani a területfelhasználást. Új gazdasági terület (új beépítésre szánt terület) kijelölés is történik a Kömlődi út mellett.
2. A település északi részén új lakóterület kijelölés (új beépítésre szánt terület).
3. Badacsonyi utcában kertes mezőgazdasági területből új lakóterület kijelölés (új beépítésre szánt terület).
4. Kertes mezőgazdasági területből falusias lakóterület kijelölés a Petőfi Sándor utcában (új beépítésre szánt terület).
5. Kertes mezőgazdasági területből falusias lakóterület kijelölés a Sport utca elején (új beépítésre szánt terület).
6. Lakóterületből mezőgazdasági üzemi terület kijelölés gazdasági terület helyett jogszabályi változás miatt.
7. Mezőgazdasági területből lakóterület kijelölés a Szabadság utca végén (új beépítésre szánt terület).
8. Kertes mezőgazdasági területből lakóterület kijelölés a Szőlőhegy északkeleti részén (új beépítésre szánt terület).

Beépítésre nem szánt területek

9. Üdülőházas üdülőterületből közjóléti erdőterület és vízgazdálkodási terület kijelölés jogszabály módosítás miatt.

10. Mezőgazdasági területből erdőterület kijelölése a közigazgatási terület D-i részén.

11. Mezőgazdasági területből erdőterület kijelölése a közigazgatási terület É-i részén.

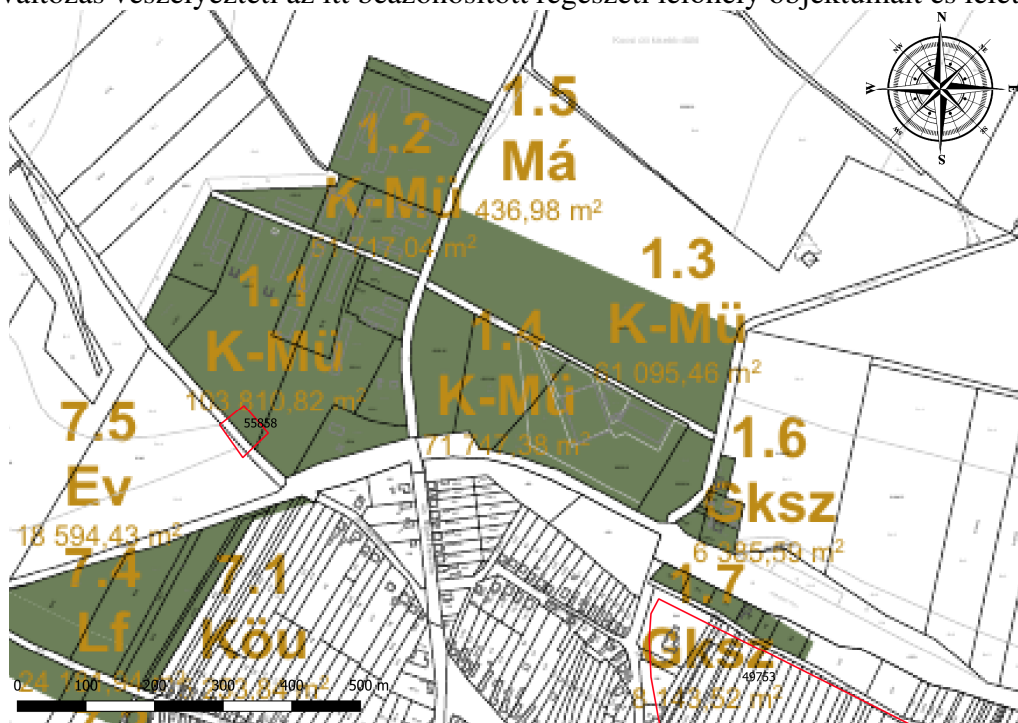
12. Mezőgazdasági területből különleges beépítésre nem szánt terület kijelölés a település K-i részén.

2.2. A változások hatásai a régészeti örökségre

Beépítésre szánt területek

Az 1. számú változással érintett területek közül a térképen 1.1. számmal jelölt terület D-i részét érinti az MGTSZ major néven (55858 azonosítószámmal) nyilvántartott bronzkori temető. Jelentős részét sajnos mélyszántással és útépítéssel elpusztították. Az 1.1. jelzetű terület jogszabály változás miatt kap a gazdasági helyett mezőgazdasági üzemi területi besorolást. Minderre tekintettel a területfelhasználási változás a régészeti örökségre nézvést nem jelent nagyobb kockázatot az eddig fennállónál, legalábbis az 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5. számokkal jelzett területeken. Az 1.6-os jelzetű terület a Dadi-vízfolyás közelsége miatt régészeti érdekű terület, ahol új beépítésre szánt területként a területfelhasználási változás kockázatot jelent a régészeti örökségre. A beépítettség és a növényzet azonban nem tette lehetővé a terepbejárást, így a kockázat mértékére vonatkozó pontosabb adattal nem rendelkezünk.

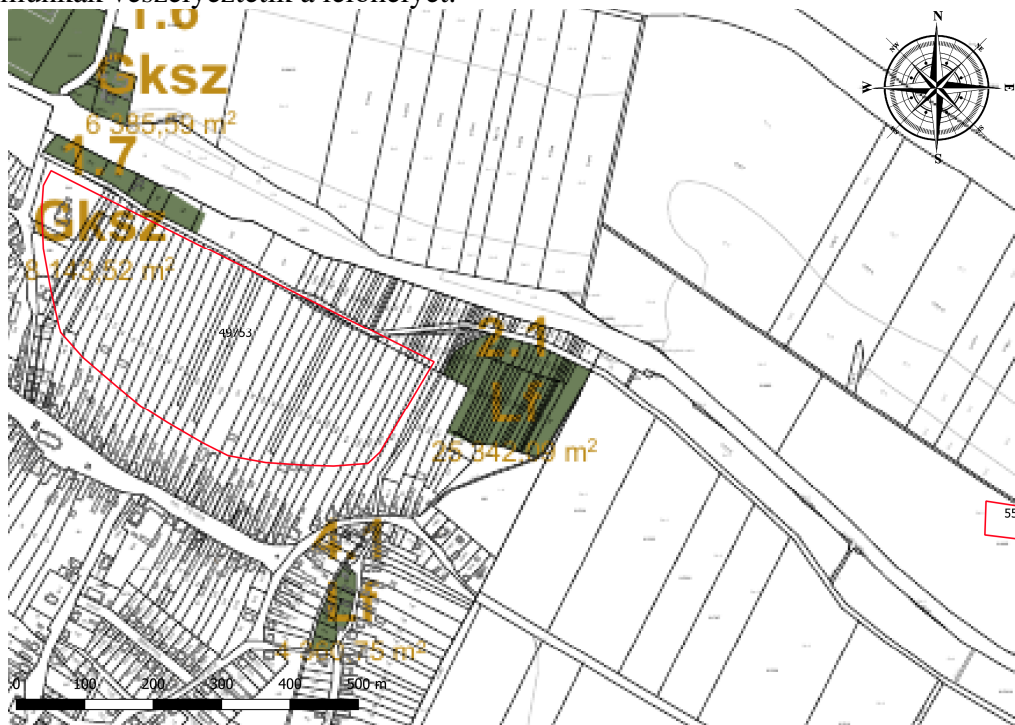
Az 1.7. számú terület mindössze 20 méterre helyezkedik el a Fő u. és a vasút közötti háztelkek néven nyilvántartott 49753 azonosítószámú római kori telepnym nyilvántartásban rögzített poligonjától. Az 1.7-es területet és a lelőhelyet a Dadi-vízfolyás választja el egymástól. A Kuny Domokos Múzeum terepbejárásán római kori, késő középkori és avar kori leletek láttak napvilágot, így a 49753 azonosítójú lelőhely erre a területre (értsd: a 349, 350, 351, 354 hrsz.-ekre, valamint nyilvánvalóan a beépítettség és bekerítettség miatt terepbejárásra alkalmatlan 352–353 hrsz.-ekre) is kiterjed, és ezen a részen a római koriak mellett késő középkori, valamint két szórványlelet alapján talán avar kori objektumok is rejlenek a föld alatt. A változás veszélyezteti az itt beazonosított régészeti lelőhely objektumait és leleteit (4. ábra).

4. ábra: Az 1. számú változással érintett területek és az 1.1. számmal jelölt területet érintő 55858 azonosítóval nyilvántartott régészeti lelőhely (piros poligonnal), valamint az 1.7. számmal jelölt terület mellett 49753 azonosítóval nyilvántartott régészeti lelőhely (piros poligonnal)

A 2. számú változással érintett új beépítésre szánt területtől mintegy 20 méterre, Ny-ra helyezkedik el a Fő u. és a vasút közötti háztelkek néven nyilvántartott 49753 azonosítószámú római kori telepnym

nyilvántartásban szereplő poligonja (5. ábra). Mind a lelőhely, mind a Dadi-vízfolyás közelsége (régészeti érdekű terület) alapján számolni lehetett régészeti leletek előkerülésével, amit a Kuny Domokos Múzeum munkatársai által végzett terepbejárás és műszeres leletfelderítés igazolt. Noha a kutatásra csak 253–262 hrsz.-ú területeken került sor, a leletek elterjedése és sűrű előfordulása alapján nyilvánvaló, hogy a 49753 azonosítószámú lelőhely a változással érintett teljes területre kiterjed. A terepbejárásról írt jelentésben is szerepel, hogy a földművelés, kiváltképp a mélyszántás erősen bolygatta a 49753 azonosítójú lelőhely 2. számú változással érintett területre kiterjedő részét. Örökségvédelmi szempontból a területfelhasználási változás sem javít a helyzeten, hiszen új beépítésre szánt területként a jövőbeli földmunkák veszélyeztetik a lelőhelyet.

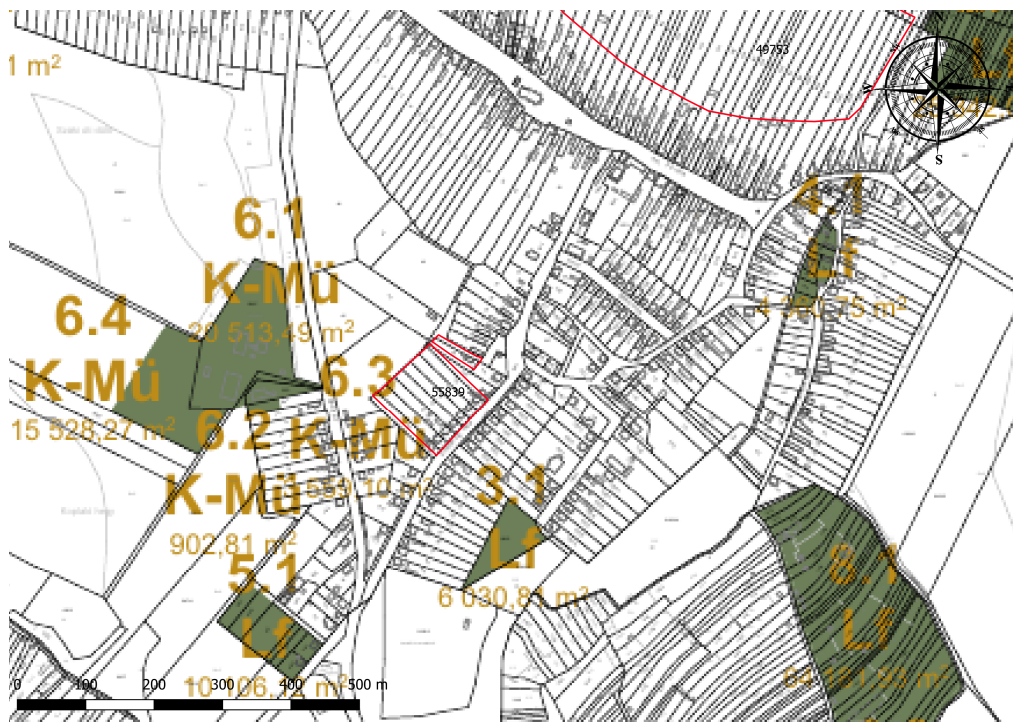
5. ábra: A 2. számú változással érintett terület és az 49753 azonosítószámú régészeti lelőhely elhelyezkedése (piros poligonnal)

A 3. számú változással érintett terület a Dadi-vízfolyás egyik ágának közelsége miatt régészeti érdekű területnek minősül. Körülbelül 120 méterre helyezkedik el a változással érintett területtől a Pető Ince telke néven nyilvántartott 55839 azonosítószámú lelőhely (rézkori telepnyom) poligonja (6. ábra). Mindezek miatt a 3. számú változással érintett új beépítésre szánt területen földmunkák esetén jelentékeny esélye lehet régészeti jelenségek előkerülésének, a változás így kockázatot jelenthet a régészeti öröksége.

A 4. számú változással érintett új beépítésre szánt terület közvetlenül a Dadi-vízfolyás ágának K-i partján húzódik, így régészeti érdekű terület (emellett kb. 140 méterre É-ra található a 49753 azonosítószámú római kori telepnyom poligonja). Földmunkák esetén nem zárható ki régészeti jelenségek előkerülése, így a változás a régészeti örökségre kockázatot jelenthet (6. ábra).

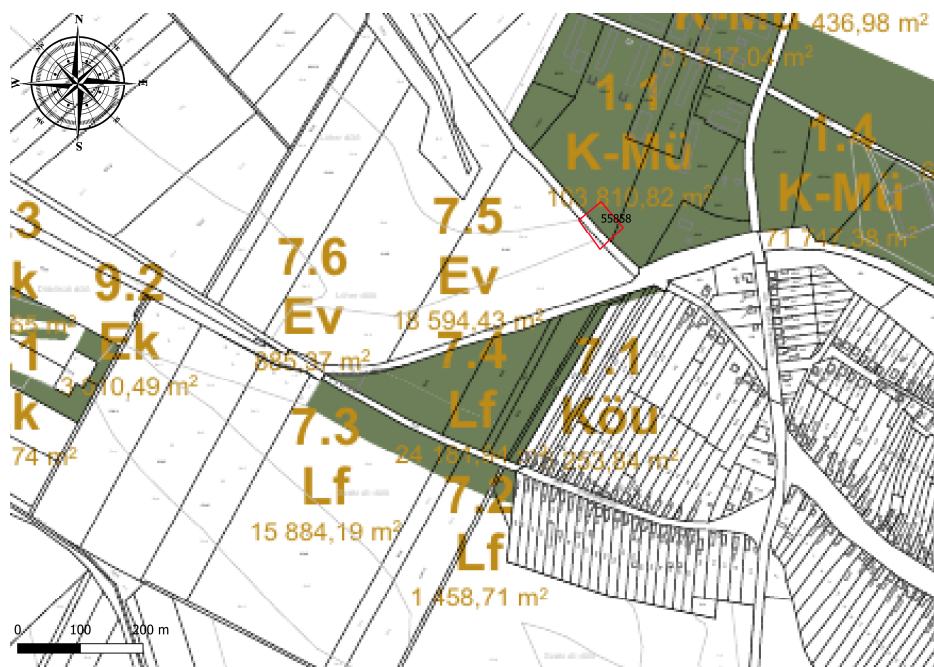
Az 5. számú változással érintett új beépítésre szánt terület részben beépített és bekerített, ezért ott terepbejárásra nem nyílt lehetőség. A területtől közvetlenül DNy-ra elterülő szántóföld bejárása során azonban a Kuny Domokos Múzeum munkatársai egy új, Árpád-kori és középkori lelőhelyet azonosítottak. A lelőhely nagy valószínűséggel érinti az 5. számú változással érintett területet is, ami ettől függetlenül is régészeti érdekű terület a vízfolyás viszonylagos (kb. 300 méter) közelsége miatt. A régészeti örökségre tehát kockázatot jelent a területfelhasználási változás, noha már most is állnak lakóházak ott (6. ábra).

A 6. számú változtatással érintett területek – noha az 55839 azonosítójú lelőhelytől kb. 80 méterre kezdődnek – viszonylag messze vannak a vízfolyásoktól, így nem tekinthetők régészeti érdekű területnek (6. ábra). Emellett a gazdasági területből mezőgazdasági üzemi terület kijelölésére jogszabály változás miatt van szükség, így a változás nem jelent kockázatot a régészeti örökségre nézve.

6. ábra: A 3., 4., 5. és 6. számú változással érintett területek és az 55839, valamint 49753 azonosítószámú régészeti lelőhelyek elhelyezkedése (piros poligonnal)

A 7. számú változással érintett új beépítésre szánt területen a Szend-Dadi-ér közvetlen közelsége miatt várható volt régészeti leletek előkerülése, amit a Kuny Domokos Múzeum szakembereinek a hatástanulmányhoz folytatott terepbejárása igazolt. A Dadról kivezető Szabadság u. É-i oldalán, a 026/6–9 hrsz.-eken kevés késő középkori kerámiatöredéket gyűjtöttek. Alacsony intenzitású új lelőhelyre következtethetünk, de az észlelési körülmények nem voltak ideálisak (esőzések utáni sár), így elképzelhető, hogy valójában magasabb intenzitású lelőhelyről van szó. A Szabadság u. D-i részén, a 034/8. hrsz.-en pedig egy paticsot és kerámiatöredékeket tartalmazó szétszántott őskori objektum alapján – egyelőre ismeretlen kiterjedésű – őskori lelőhellyel is számolhatunk. A Kuny Domokos Múzeum nem végezte el a teljes 7. számú változással érintett új beépítésre szánt terület terepbejárását (pl. a 7.2-es és 7.3-as területen), de a rendelkezésre álló adatokból is levonható az a következtetés, hogy lényegében az a változással érintett terület egészen újonnan azonosított régészeti lelőhelyek helyezkednek el (a változással érintett területtől 90-100 méterre egyébként nyilvántartott régészeti lelőhely is található, a mészbetétes kerámia kultúrájának 55858 azonosítószámú nyilvántartott temetője). (7. ábra).

7. ábra: A 7. számú változással érintett terület és a 55858 azonosítóval nyilvántartott lelőhely. A 7. számú változással érintett területeken új lelőhelye(ke)t azonosítottak

A 8. számú változással érintett új beépítésre szánt területnek különösen az északi fele régészeti érdekű terület a Dadi-vízfolyás egyik ágának (Ivó ér) közelsége miatt (6. ábra). A 8. számú változással érintett új beépítésre szánt terület terepbejárását a gyűjtőterületén érintett gyűjtőkörrel rendelkező területi múzeum a jogszabályban (Korm. rendelet 84. § (2) b) előírt határidőn belül – feltárássra alkalmatlan napokra való hivatkozással – nem végezte el, így ezen a területen a kockázatelemzés során csak annyit állapíthatunk meg, hogy régészeti jelenségek előkerülése nem zárható ki földmunkák esetén.

Beépítésre nem szánt területek

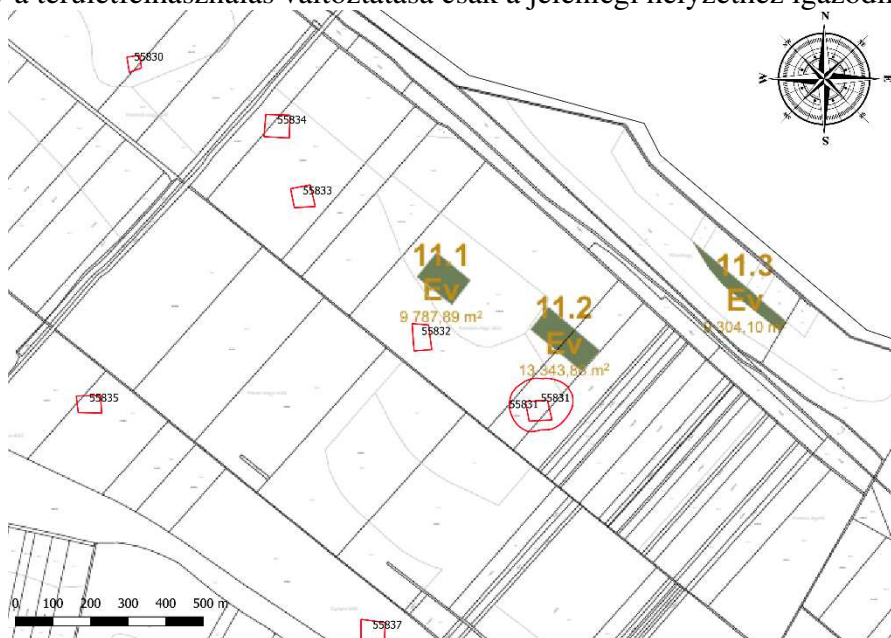
A Szondi-ér mellett elhelyezkedő 9. számú változással érintett területek régészeti érdekű területek ugyan, de a jogszabály módosítás miatt történő vízgazdálkodási terület kijelölés a régészeti örökségre veszélyt nem jelent.

A 10. számú változtatással (mezőgazdasági területből erdőterület kijelölése) érintett két terület közül a D-re fekvőtől 30 méternyire ÉNy-ra terül el a Szilfa-dűlő néven (76637 azonosítóval) nyilvántartott őskori és római kori telepnyom. A jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján a lelőhely nem terjed ki a változással érintett területre, így az erdőterület kijelölése nem jelent kockázatot a régészeti örökségre (8. ábra).

8. ábra: A 10. számú változtatással érintett területek és a 76637 számon nyilvántartott régészeti lelőhely elhelyezkedése (piros poligonnal)

A 11. számú változtatással érintett területektől 70–80 m-re D-re húzódnak a 7/2005. (55831 azonosítójú) és 8/2005. (55832 azonosítójú) lelőhelyek. A 8/2005. lelőhely a valósnál kisebb poligonnal szerepel a nyilvántartásban, mert Kisné Cseh Julianna terepbejárási adatai alapján a lelőhely kiterjedése 160×180 méter, és a D-i szélé a földútnál helyezkedett el. Ebből következően az É-i szélé valahol közvetlenül a térképünkön 11.1. számmal jelölt terület D-i szélé mellett húzódhat, de a változással érintett területre már nem terjed ki. A Kömlödi-völgy vízfolyása miatt azonban régészeti érdekű területnek tekinthető. Az erdőterület kijelölése mégsem jelent a jelenleg fennállónál nagyobb veszélyt, mert a területen jelenleg is erdő található, így a területfelhasználás változtatása csak a jelenlegi helyzethez igazodik (9. ábra).

9. ábra: A 11. számú változtatással érintett területek és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek elhelyezkedése (piros poligonokkal)

3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV (RÉGÉSZET)

Dad nyilvántartott régészeti lelőhelyeinek túlnyomó többsége (a 21-ből 18 lelőhely) külterületen helyezkedik el. Ezeken a lelőhelyeken elsősorban a mezőgazdasági tevékenység – a szántás mélysége, illetve az erózió által okozott hatások miatt – jelent veszélyt a régészeti lelőhelyekre. Hosszabb távon a kisebb mélységben elhelyezkedő régészeti objektumok teljes megsemmisülése fenyeget. A lelőhelyek állagromlásának megóvása érdekében lehetőség szerint javasolt a szántó művelési ág megváltoztatása úgy, hogy az a lelőhelyek tartós és további romlással nem járó fennmaradását biztosítsa (javasolt a rét vagy legelő művelési ág bevezetésének megfontolása).

Az 1. számú változással érintett terület 1.1. számmal jelölt része nyilvántartott régészeti lelőhelyeket érintenek, míg az 2., 5. és 7. számú változás, illetve az 1. számú változással érintett terület 1.7. jelű része újonnan azonosított régészeti lelőhelyet. Amennyiben földmunkával járó építési munkálatra kerülne sor a nyilvántartott régészeti lelőhelyek területén, akkor a beruházás engedélyeztetése vagy bejelentése során a hatóság (Komárom-Esztergom Megyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Örökségvédelmi Osztálya) is részt vesz az eljárásban és előírja a megelőző feltárás valamilyen formájának teljesítését (próbafeltárás, teljes felületű feltárás vagy régészeti megfigyelés). A megelőző feltárás költségeit annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19. § (3)).

A beépítésre szánt területek közül a 3., 4. és 8. számú változásokkal, valamint az 1. számú változással érintett terület 1.6. jelű része régészeti érdekű területeken helyezkedik el. Amennyiben bármilyen régészeti feltáráson kívüli földmunka során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak (Komárom-Esztergom Megyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Örökségvédelmi Osztály, cím: 2800 Tatabánya, Bárdos L. u. 2., tel.: 06 34 795-684) azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). Az ügyintézés hatékonysága és az esetlegesen szükségessé váló mentő feltárás mielőbbi megkezdésének érdekében célszerű a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt is rövidúton tájékoztatni (Kuny Domokos Múzeum, 2890 Tata, Váralja u. 1–3., tel.: 06 34 381-251, e-mail.: titkarsag@kunymuzeum.hu). A feltárással jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárással jogosult intézmény viseli.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Dad község közigazgatási területén 21 nyilvántartott régészeti lelőhely található, amelyek a törvény erejénél fogva, ex lege általános védelem alatt állnak. Közülük egy sem fokozottan vagy kiemelten védett. A hatástanulmányhoz kapcsolódó – Kuny Domokos Múzeum által végzett – terepbejárások eredményeképpen egy nyilvántartott lelőhely (49753) kiterjedését lehet pontosítani, valamint két új régészeti lelőhelyet azonosítottak a község D-i, illetve Ny-i részén.

Dad vízfolyásokkal sűrűn szabdalva, így megtelepedésre kiválóan alkalmas területén az újkőkortól kezdve – a vaskor kivételével – minden nagyobb régészeti korszakból ismerünk lelőhelyeket. A település régészeti örökségéből érdemes külön hangsúlyozni a Sinai-hegyi-dűlő és a község között, a Dadi-vízfolyás két partján elterülő nagyméretű római kori települést, amit külterületen a mezőgazdasági művelés, belterületen pedig az építkezések veszélyeztetnek. Ez(ek) a lelőhely(ek) még azelőtt elpusztulhat(nak), hogy a római település mindennapi életére és jelentőségére utaló információkat kutatásukkal megismerhetnénk.

Négy területfelhasználási változással érintett területre is részben vagy egészében kiterjednek nyilvántartott régészeti lelőhelyek, valamint több terület is régészeti érdekű területnek tekinthető. A régészeti örökség megóvása érdekében földmunkák esetén az értékvédelmi tervben megfogalmazottak szerint kell eljárni.

**NYILATKOZAT A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
ELKÉSZÍTÉSÉRE VALÓ JOGOSULTSÁGRÓL**

Alulírott dr. Szücsi Frigyes régész nyilatkozom, hogy a 439/2013. (XI.20.) Korm. rendelet 5. § (2) bekezdése szerinti előírásoknak megfelelek, valamint a 10. § szerinti szakértői nyilvántartásban szerepelek.

Okleveles régész szakképesítést igazoló okirat száma: ELTE-BTK-0144/2012

Szakértői nyilvántartási szám: 16-003

A Dad község települési örökségvédelmi hatástanulmányának régészeti munkarészában tervezett megoldások megfelelnek az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

Bakonykúti, 2021. március 6.

dr. Szücsi Frigyes sk.
régész, örökségvédelmi szakértő